

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ХАРЧОВИХ
ТЕХНОЛОГІЙ

ТЕЗИ

**ТЕОРЕТИЧНОГО СЕМІНАРУ КАФЕДРИ
ЕКОНОМІКИ ПРОМІСЛОВОСТІ ЗА ТЕМОЮ
«РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В
УМОВАХ СИСТЕМНОГО ГЛОБАЛЬНОГО ВИКЛИКУ
2020 РОКУ: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ»**

27.04–30.04.2020 РОКУ

м. Одеса

**Павлов О.І., д.е.н., проф.,
завідувач кафедри
Регулювання економічного розвитку в умовах системного
глобального виклику 2020 року: уроки для України***

Преамбула

Тема доповіді присвячена діагностиці системного глобального виклику, який постав перед сучасною цивілізацією, аналізу його економічної складової, інститутів регулювання економічного розвитку в умовах надзвичайного положення соціуму, пошуку людством адекватної відповіді на цей виклик та обґрунтуванню необхідності усвідомлення українською владою та суспільством певних уроків з цього досвіду.

Сучасна геоцивілізаційна модель представлена такими функціональними блоками як демографічний, економічний, екологічний, технологічний, політичний та соціокультурний [1, с. 70]. У цій моделі економічна складова функціонує у тісному взаємозв'язку з іншими її компонентами. Тому при оцінці процесів, що відбуваються у світовій економічній системі, необхідно відслідковувати не тільки власне тенденції її розвитку, а й враховувати траєкторію цивілізаційного тренду, яка відбиває історичну еволюцію цивілізації четвертого покоління та зміни, що мають місце у всіх взаємодіючих функціональних блоках системи.

Сформульовані положення набувають принципового значення в умовах прояву системних глобальних викликів, які постали у 2020 році перед людством в цілому й світовою економічною системою, зокрема.

Щоб зрозуміти масштабність та значимість для майбутнього цивілізації подібного роду викликів, звернемося до закону «виклику – відгуку» А. Дж. Тойнбі, згідно якому людство існує завдяки його здатності своєчасно віднайти адекватний відгук на виклик долі або оточення [2, с. 117, 120, 133]. Завдячуючи успішному пошуку такого відгуку відбувається творчий рух відходу і повернення, тобто усвідомлення людською спільнотою своїх внутрішніх сил, необхідних для досягнення успіху. Цей успіх забезпечується, за А. Дж. Тойнбі, наявністю героїчних зусиль на виклик з боку творців новаторської ідеї (творча меншість) та іншої частини суспільства (нетворча більшість), здатної втілити в життя цю ідею за умови повної суспільної довіри до її творців. Під творчою меншістю слід розуміти політичну еліту суспільства, а нетворчою більшістю – законослухняних громадян не наділених владними повноваженнями.

За 60-річний відрізок часу, що пройшов після виходу в світ фундаментальної праці англійського історіософа, світ пройшов через чималі випробування. Проте сучасний виклик, що постав перед людством, потребує

---

*При підготовці доповіді використано матеріали зарубіжних і вітчизняних інформаційних агентств та експертів.

передусім критичної переоцінки підвалин сучасного світового економічного порядку.

Контури світового економічного порядку як складної ієрархічної системи суспільних відносин, що склалися між основними економічними гравцями, визначаються дією сукупності певних факторів: прагненням США зберегти та зміцнити своє домінуюче становище у світі за допомогою економічної, політичної та військової міці; уніфікацією міжнародної системи, яка супроводжується втратою національного суверенітету країн під впливом інтеграційної, транснаціоналізаційної та глобалізаційної тенденції; назріванням націоналістичних настроїв, пошуком соціокультурної та цивілізаційної ідентичності низкою країн; посиленням соціальної нерівності, яке призводить до зростання незадоволення і обурення бідної більшості країн світу; активізацією міжнародного тероризму; вичерпанням сировинних ресурсів і погіршенням стану навколишнього середовища [3, с. 76].

В цьому сенсі ми цілком поділяємо думку авторів [4, с. 145], які зазначають, що засадами сучасного економічного світового порядку є військова сила, багатство, хаос, ідентичність та справедливість, взаємодія яких визначає його конфігурацію. Однак зазначені складові такого порядку є суперечливими, тому не можуть розглядатися як системоутворюючі та як такі, що розраховані на довготривалий період.

Підтвердженням цього є ситуація, що склалася у світі на початку поточного року.

Складові системного глобального виклику

Системний характер глобального виклику підтверджується охопленням ним практично усіх важливих сфер життєдіяльності: духовної, соціально-демографічної, екологічної, енергетичної, наукової (медико-біологічна), економічної, управлінської.

У духовній сфері він характеризується втратою світоглядних орієнтирів людини, вкрай необхідних для подолання тих катаклізмів, що охопили сучасну цивілізацію. Ядро світогляду людини складають її духовні якості, які є результатом виховання, історичного і особистого досвіду й не успадковуються на відміну від фізіологічних та психологічних властивостей, тому вони достатньо рухливі й мінливі. Недарма К. Ясперс порівнював духовний устрій людини з тонкою оболонкою над кратером вулкана. Може статися так, попереджав німецький філософ-екзистенціаліст, що ця оболонка буде скинута, що загрожую людській спільноті знову обернутися у людей кам'яної доби [5, с. 56]. Наші попередники та сучасники «*homo sapiens*» роблять впевнені кроки на цьому шляху.

Стан соціально-демографічної сфери дає привід для заяви про те, що справа Т. Мальтуса живе вже протягом 200 років, а саме його теорія, що заперечує неконтрольоване зростання народонаселення. Не є секретом, перше, що чисельність населення світу зростає за рахунок його приросту в африканських та азійських країнах; по-друге, зростання частки осіб

пенсійного віку в структурі населення створює значні соціально-економічні проблеми, які передусім по'язані з посиленням навантаження на зайняте населення, та з негативними наслідками для витратної частини бюджету.

Якщо Х. Ортега-і-Гассет свого часу лише констатував наявність певного конфлікту поколінь в середовищі сучасників, то сучасні «доброзичливці» різних мастей пропонують різні рецепти розв'язання цієї соціальної проблеми, не замислюючись про їх моральний бік. Знайти їх адресу – не є важкою справою. Як свідчать сумні події недавніх днів – їх немало і серед нас.

Щодо загрозливого стану екологічного середовища, пов'язаного з забрудненням повітря, водних, лісових та земельних ресурсів, немає сенсу наводити якісь аргументи на підтвердження цього. Наукова спільнота достатньо обізнана з цієї проблематики. Це й доповіді Римського клубу, рішення спеціальних міжнародних форумів, починаючи з Ріо-92, європейська концепція розумного, сталого та інклюзивного розвитку тощо. Проте глобальні корпорації з метою отримання надприбутків завдають непоправної шкоди довкіллю, тим самим ставлячи під загрозу існування людства як такого.

Красномовною ознакою енергетичної кризи є зневажливе ставлення сучасного людства до активного пошуку нетрадиційних джерел енергії, що позначається на високих платіжках за газ та електроенергію, які споживаються в побуті, зокрема українськими громадянами.

Окремої уваги заслуговує ситуація, що пов'язана з катастрофічним падінням ціни на нафту, яка не має однозначної оцінки. На перший погляд у виграші від цього – споживачі цього продукту й відповідно в програші – добувачі та переробники цієї сировини. Проте обвал цін на нафту до 16 дол. США за барель (на 23 квітня поточного року) позитивно позначиться на українському платіжному балансі, оскільки енергоносії займають 25% в структурі експорту, причому на нафту припадає 40% їх сумарного значення.

Нафтова лихоманка у своїй основі має геополітичне та економічне підґрунтя. З одного боку, вона є наслідком нафтового конфлікту на Аравійському півострові між Саудівською Аравією та Єменом, та нафтової війни між Саудівською Аравією та Росією, розпочатих ще у 2015 році, до якої опосередковане відношення мають європейські країни, як споживачі – з іншого. Крім того, на початку поточного року Ер-Ріяд заявив про намір переформувати світовий ринок нафти шляхом збільшення власної пропозиції нафти та введення демпінгових цін у відповідь на згортання Вашингтоном своїх зобов'язань 2019 року щодо гарантування безпеки Саудівської Аравії в зоні Персидської затоки.

Економіка як детонатор глобальних трансформацій

За оцінками різних експертів сучасна економічна криза буде більш глибокою, ніж криза 2008–2009 років. І цьому є свої пояснення. Якщо попередня криза була викликана шоком попиту, причиною якого стало розповсюдження на світовому ринку «токсичних» (проблемних) фінансових активів, тоді як нинішня – обумовлена обмеженням пропозиції та

невизначеністю попиту. Відмічається значне підвищення таких показників економічної невизначеності як волатильність на фондових ринках усіх великих економік (США, розвинутих європейських країн, Японії) у бік падіння цін. У відповідь на це інвестори почали переводити кошти з ризикованих у більш безпечні активи. Від цього найбільше постраждали облігації з високою дохідністю та облігації, розміщені на ринках, що тільки формуються. В результаті – відбулося стрімке зростання спредів. Як спосіб подолання такої невизначеності застосовуються заходи посилення фінансових умов, для забезпечення ліквідності ринків на біржах встановлюється розмір максимального спреда. За рахунок того, що банки мають достатні резервні запаси капіталу та ліквідності, на відміну від попередньої кризи, ризики для фінансової стабільності, що викликані банківським сектором, є відносно незначними, незважаючи на зниження цін на акції.

Іншою відмінністю сучасного стану світової економічної системи є накладання процесів зміни технологічного та світогосподарського укладів. Руйнування діючого світового порядку ліберальної глобалізації в інтересах США супроводжується формуванням нового світогосподарського укладу, якому буде притаманні висока економічна та політична конкуренція регіональних інтеграційних структур з центрами в Китаї та Індії, при збереженні значного впливу США та ЄС.

Парадигмальним дефектом сучасної моделі світової економіки, на думку багатьох економістів, є її функціонування в режимі фінансїалізації – відособлення фінансових потоків від сфери реального виробництва. Як приклад, 97% грошей, які використовують звичайні люди та підприємці в усьому світі, існують у формі банківських депозитів в комерційних банках, і тільки 3 % представлено у формі готівки, які створюються державою через центральний банк. Саме зловживання короткостроковими депозитами населення є причиною глобальної фінансової кризи.

Кредитна природа сучасних грошей не передбачає їх остаточного споживання, як це відбувається зі звичними товарами. Протиріччя між виробниками (власниками ідей) та споживачами (власниками фінансового капіталу) ще сто років по тому намагався вирішити німецький економіст та підприємець, автор вчення про «вільну економіку» С. Гезелль. На його погляд, оптимальна грошова система має забезпечувати постійний попит в економіці та не залежати від біржової кон'юнктури чи мінливих настроїв банкірів та власників капіталу. Тобто надходження грошей у постійний обіг при постійному паритеті обсягів покупок та продажів є їх природним станом, а випуск та регулювання кількості грошей в обігу – виключною прерогативою держави. Звідси випливає й відповідна роль державної монетарної політики як регулятора розвитку фінансової складової світової економічної системи.

Актуальність технологічного оновлення викликана, на думку експертів[6], в першу чергу тим, що протягом останніх двох десятиліть світова економіка розвивалася в руслі трьох деструктивних тенденцій: посилення корпоративного капіталізму; зростання протекціонізму та імітації створення

нової фінансової архітектури. Кожна з цих тенденцій сприяла поглибленню структурних диспропорцій у світовій економіці. У зазначеному контексті коронавірусний форс-мажор є сигналом, по-перше, щодо необхідності радикальних технологічних перетворень, по-друге, про готовність у зв'язку з цим до певної жертвності, складовою якого є і людське життя.

Розповсюдженню коронавірусної інфекції передувало найбільше уповільнення у 2019 році темпів приросту світового обсягу виробництва після світової фінансової кризи 2008–2009 років. Причому процентні пункти приросту мали порогове значення, яке асоціювалося з глобальною рецесією. Так, в Японії річні темпи зростання скоротилися в четвертому кварталі на 6,3%. У грудні місяці обсяг промислового виробництва скоротився в Німеччині на 3,5%, у Франції – 2,6%. У першому кварталі 2020 року економіка Китаю пережила найбільше падіння за останні 30 років: промислове виробництво скоротилося на 13,5%, роздрібна торгівля – на 20%, безробіття зросло на 6,2% [8]. Наведена статистика свідчить про те, що від спаду економічного розвитку не застраховані навіть великі та ефективні економічні системи. З іншого боку, уразливість країн зі статусом передових економічних ланок глобальної економічної системи, передалась за принципом доміно (хоча не можна сказати, що ці економіки впали) значно слабкішим національним економічним системам, до яких належить й українська.

Коронавірус як детонуючий шнур глобальних трансформацій

З точки зору деяких зарубіжних експертів [6], пандемія коронавірусу – це своєрідне випробування готовності світового співтовариства до чергового технологічного переходу, який веде до синтезу фізичних, цифрових та біологічних технологій (основи четвертої промислової революції).

Проте на практиці карантинні заходи завдали найбільшого удару по третинному сектору економіки або сфері послуг (туризм, готельно-ресторанний бізнес, перукарні, салони краси, фітнес-клуби, спортивні споруди), транспортному та частково логістичному комплексам, банківській системі, будівельному бізнесу з відповідними наслідками для зайнятості та благополуччя їх персоналу.

Наслідки дії коронавірусу як детонуючого шнуру глобальних трансформацій окреслила консалтингова компанія McKinsey & Company. Самий м'який варіант – при ліквідації спалаху епідемії до другого кварталу поточного року глобальний ВВП зросте на 2% замість запланованих 2,5%. Якщо епідемію не вдасться приборкати протягом першого півріччя, зростання світової економіки не перевищить 1,5%. У випадку затяжної пандемії (третій квартал включно) глобальний ВВП впаде нижче рівня 1,5%.

Вочевидь має право на існування й думка про те, що глобалізація є паливом для епідемії [7]. Саме вона є формальним приводом розглядати коронавірус як детонуючий шнур суспільних трансформацій. Так склалося історично. Починаючи з появи в Європі у ХІV ст. вірусу чуми, у відповідь на епідемії світ кожного разу здійснював перехід до більш якісного стану

суспільної системи. Дійсно в цьому є частковий прояв сутності сучасного глобального виклику. Існує прогноз, який свідчить про те, що сучасна епідемія коронавірусу не буде мати таких масштабів як гонконгський грип 1968 року – 500 млн хворих та 4 млн померлих. Поки що можна лише зазначити, що новий вірус розповсюджується не так швидко: за перший місяць після його реєстрації було зафіксовано 20 тис. інфікованих осіб, тоді як під час вірусу 1968 року – 500 тис. осіб.

Що ж стосується майбутнього глобалізації, зазначимо, що вона не має альтернативи як об'єктивне явище та цільова функція історичного процесу. Питане лише в тому – яким буде це майбутнє, відповідь на яке значною мірою залежить від нас.

Сценаристи злочинної глобальної «вистави»

В засобах масової інформації, у спеціальних наукових виданнях причетність до розробок коронавірусу та його розповсюдженню в китайській провінції Ухань покладається на спецслужби США. Зокрема італійська газета «Corriere della Sera» виклала на своєму сайті запис виступу у 2014 році президента Б. Обами, в якому він попереджав світ про можливість появи «глобальної епідемії, що передається повітряним шляхом».

Звертаючи увагу на можливу причетність до епідемії коронавірусу США, зазначимо їх активну участь у провокуванні конфліктів у геоекономічному та геополітичному середовищі своїх прямих конкурентів. Про це свідчать підштовхування В'єтнаму та Японії до протистояння Китаю та підтримка русофобських настроїв на пострадянському просторі.

На інший адресат постановника злочинного сценарію – «світовий уряд» вказує публікація ще у травні 2010 року доповіді «Фонду Рокфеллера» під заголовком «Сценарії майбутніх технологій та міжнародний розвиток», в якому міститься детальний опис застосування глобальної епідемії. Навіть наводилися наслідки розповсюдження смертоносної пандемії: 20% зараженого населення світу та 8 млн померлих протягом перших семи місяців пандемії.

Точка відліку зараження вірусом та хвилі коронавірусної інфекції

Незалежно від того чиїх брудних рук була справа інспірації вірусної інфекції на території Китаю, сам факт не є випадковим, оскільки мова йде про найбільш динамічну та велику економічну систему, світового торговельного лідера та одного з найвпливовіших геополітичних акторів. Питання в тому, кому це було вигідно.

По-перше, головному економічному конкуренту – США, які об'явили торговельну війну Пекіну.

По-друге, не меншу вигоду від цього має «світовий уряд», представлений глобальними корпораціями та впливовими колами світового бізнесу, які не зацікавлені у зростанні ролі національних держав та їх урядів як ключових суб'єктів глобалізації.

По-третє, за цим коронавірусним терористичним актом можуть стояти представники впливових кіл мусульманського світу, які представляють його фундаменталістське крило.

По-четверте, його ініціаторами можуть бути і глобалісти – не носії відповідних ідей та поглядів, а їх замовники, які більш, ніж хто небудь інший, зацікавлені в усуненні могутності своїх основних конкурентів – великих національних економік. Недарма найбільші збитки від дії пандемії COVID-19 несуть США.

На користь двох останніх версій свідчить й географія поширення перших хвиль вірусної інфекції. До числа перших найбільш уражених коронавірусом країн увійшли найбільш великі європейські економіки – німецька, англійська, французька, італійська. Дещо випадає з цього ряду Іспанія – одна з найбільших за населення, але не за економічним потенціалом, країн Європи.

Перелічені країни об'єднує також належність до імперій: Іспанії – до перших у часі колоніальних, Франції та Англії – до останньої їх хвилі. Німеччина перебувала завжди у центрі ключових європейських подій, особливо починаючи з часів канцлера О. фон Бісмарка. У цій компанії хіба що не вистачає суперниці Іспанії раннього колоніального періоду – Португалії. Але вона, маючи спільний кордон з Іспанією, не зазнала такого великого впливу вірусної епідемії.

Стан економіки, інститути та способи її регулювання на етапі відновлення

За даними Oxford Economics – одного з авторитетних інститутів з економічного прогнозування, пандемія може привести до скорочення зростання світової економіки на 1,3 млрд доларів США на рік, що дорівнюється збиткам у розмірі 1,1 трлн доларів США. Однак цей прогноз не враховує наслідки вірусної пандемії для здоров'я людини та подальшого стану ринку (поки що курси на європейських та азійських біржах продовжують своє падіння на відміну від трьох головних американських біржових індексів).

Головне полягає в тому, що у наведеному прогнозі не враховано наслідки жорсткої економічної ізоляції суб'єктів господарювання. З цього приводу Дж. Стігліц зазначає, що зростання попиту після виходу з ізоляції туристичних фірм, готельно-ресторанних установ, деяких транспортних компаній не гарантує їм банкрутства та закриття.

Можна з впевненістю зробити загальний висновок про те, що великі західні економіки програли конкуренцію Китаю, який протягом чотирьох останніх десятиліть створив найбільш ефективну систему управління розвитком економіки у вигляді конвергентної моделі «соціалістичної ринкової економіки». Таким ж самим шляхом йдуть В'єтнам та Ефіопія, які ще здивують світ своїми успіхами. Словом Китаю на цьому шляху вдалося зробити те, що виявилось не під силу радянським псевдо реформаторам при владі, уособлених «світлою» постаттю М. Горбачова.

Сучасні китайські лідери мають бути вдячні за це не тільки своєму великому керманичу Ден Сяопіну, а й великим теоретикам з цього питання Д. Беллу та П. Сорокіну, а також не менш знаним практикам – батькам німецького «економічного чуда» К. Аденауеру та Л. Ергарду.

Наразі після такого історичного екскурсу цілком доречно перейти до характеристики інститутів, які, якщо не відіграють за фактом, але мають відігравати за своєю сутністю, ключову роль в регулюванні економічного розвитку. На переконання інституціоналістів, такі економічні явища, як сім'я, звичаї, традиції, власність, грошовий обіг, кредит, підприємництво, держава та ін. суспільні інститути є інструментами регулювання економічних процесів.

В умовах економічної ізоляції, викликаній вірусною пандемією, значно обмежилася дія таких фундаментальних та функціональних економічних інститутів як підприємництво, наймана праця, обіг, обмін, прибуток. Така прогалина в інституціональному середовищі має бути заповнена дією механізмів (відносин) акумуляції, узгодження та розподілу, які забезпечуються через функціонування інституту редистрибуції (перерозподілу).

Свого часу К. Полан'ї запропонував власну класифікацію типів економічних систем, виділивши їх два типи – ринковий та редистрибутивний, а В. Парето додав до них – третій (змішаний). Саме останній з них, ідентифікований нами як конвергентний, демонструє останніми десятиліттями свою надійність та життєстійкість. На наше переконання, саме такі економічні системи є більш придатними до функціонування в умовах мінливості та непередбачуваності й здатні ефективно реагувати на виклики часу.

Роль національних урядів та державного регулювання

Вірусна пандемія, як «фасадна» складова глобального виклику, є тяжким випробуванням для усіх – від громадян до держав. Проте саме на останніх випав основний тягар суспільної відповідальності за подолання інфекції та її наслідків. Це водночас і шанс набрати залікові бали у суперництві з глобальними структурами за право вирішального голосу у розв'язанні глобальних проблем. Але чекати в цьому сенсі на якісь чудеса не варто. Кожна держава робить те, що мала робити та була здатна до цього, з огляду на власні ресурси та історичний досвід функціонування у подібній ситуації.

Незалежно від національної специфіки та масштабу поширення інфекції національним урядам прийшлося виконувати однакові функції, а саме: ведення та забезпечення карантинного режиму життєдіяльності; прийняття рішень, пов'язаних з обмеженням конституційних прав громадян; забезпечення роботи підприємств та установ, від яких залежать правопорядок на території країни, здоров'я, життя громадян; розгортання мережі спеціалізованих та інших закладів охорони здоров'я; забезпечення медичного персоналу, населення засобами захисту від інфекції, а хворих з підозрою на коронавірус відповідними тестами; здійснення виплат із бюджету соціально

уразливим категоріям населення та часткової компенсації особам, що залишилися без роботи тощо.

Загальним тут є наступне: пандемія посилить державу та зміцнить патріотизм і націоналізм; збільшить кількість альтерглобалістів та антиглобалістів; зобов'яже уряди переглянути відношення до системи охорони здоров'я й соціальної сфери загалом.

Школа виживання: уроки для України

Економічна система України представляє собою симбіоз дещо інших типів відповідних систем, а саме державного соціалізму (спотворені залишки радянської адміністративно-командної системи, частка якої складає приблизно 15% в структурі вітчизняної економіки); олігархічно-корпоративного капіталізму (понад 80% частки) та вульгарного капіталізму (близько 5% частки). При цьому соціальну базу останнього різновиду вітчизняної економічної системи становлять щонайменше 80% населення, які існують, але аж ніяк не функціонують в цій системі. Тому такий режим життєдіяльності цієї частини українських громадян визначено через термін «школа виживання».

Звідси урок перший – вірусну пандемію з усіма її наслідками, слід визнати як останню межу школи виживання. А далі треба жити – жити, але по іншому.

Урок другий – взяти за правило – мислити глобально, а діяти – локально. Перший крок на цьому шляху – це формулювання національної ідеї, другий – самореалізація, третій – самобутність та самоповага. І тоді Європа потягнеться до нас, а не ми кудись вступимо. Тим більш, що 30 років по тому ми деь вже були. В цьому сенсі викликає подив заклик тернопільських колег-науковців щодо обрання найкоротшого шляху – «...виграшу битви за Європу в середині країни проєвропейсько налаштованою частиною населення і елітою країни» [9, с.11]. З цього приводу можна зауважити – вже доборолися.

Урок третій – пора вже навчитися «плавати» (господарювати) без рятувального кругу (МВФ).

Урок четвертий – порятунок потопаючих – справа рук самих потопаючих.

Урок п'ятий – впровадження способу організації життєдіяльності за принципом «не прислужувати і не мати слуг».

Виконання завдання останнього уроку знаходиться в площині формування нової парадигми публічного управління в Україні.

По-перше, система публічного управління має постати як владно-управлінський процес, до якого долучені усі структурні компоненти, внаслідок взаємодії яких формуються владно-управлінські відносини. По-друге, суб'єкти публічного управління, маючи різні джерела влади та притаманні їм інтереси й діючи в межах визначених владно-управлінських повноважень, об'єднані єдиною ціллю – сприяти суспільній гармонії. Для досягнення цієї гармонії мають докласти певних зусиль кожний з суб'єктів

публічного управління. Органи державної влади передачу владних повноважень іншим учасникам публічного управління мають супроводжувати лібералізацією умов господарювання, жорстким контролем за розподілом та перерозподілом витратної частини бюджету, за дотриманням інституціональних засад суспільного розвитку. Бізнес-структури покликані не тільки захищати корпоративні інтереси шляхом задоволення потреб споживачів у якісних та суспільно значущих товарах і послугах, а й на засадах державно-приватного партнерства формувати середовище громадянського суспільства, основою якого є середній клас. Органи місцевого самоврядування, межі владних повноважень яких встановлюють громади, призначені захищати права територіальних громад. Громади покликані не тільки здійснювати самоврядні функції на власній території, а й сприяти інтеграції та погодженню власних інтересів в межах всієї країни. Громадські організації, як найбільш демократичний інститут публічної влади, покликані здійснювати відповідний контроль за суспільним процесом у відповідності до сфери власних інтересів та статутних прав. Проте жоден з перелічених суб'єктів публічного управління не здатен у повному обсязі виконувати свої владно-управлінські функції задля настання суспільної гармонії до тих пір, поки кожний окремих індивід не перетвориться на громадянина, спроможного реалізувати свої природні права як первинного суб'єкта самоврядування та представника народу – єдиного джерела влади в Україні.

Література

1. Яковец Ю.В. Глобализация и взаимодействие цивилизаций. М.: Экономика, 2003. 411 с.
2. Тойнбі А. Дослідження історії: у 2 т. Т. 1 /Пер. з англ. В. Шовкуна. К.: Основи, 1995. 614 с.
3. Калюжный В. Контуры мирового устройства в XXI веке (теоретический анализ) //Власть. 2009. № 11. С. 75–78.
4. Молчанова Е., Ковтонюк Е. Концептуальні засади становлення та розвитку нового світового економічного порядку //Міжнародна економічна політика. 2018. № 1 (28). С. 144–170.
5. Ясперс К. Смысл и назначение истории /пер. с нем. М.: Политиздат, 1991. 527 с.
6. Кузнецов А. Коронавирус как диагноз системного застоя [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/koronavirus-kak-diagnoz-sistemnogo-zastoya/>
7. Чупилкин М. История эпидемий предсказывает глобализации оптимистическое будущее [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/columns/global-governance/istoriya-epidemiya-predskazyvaet-globalizatsii-optimistichnoe-budushchee/>
8. Роуч С. Произошла катастрофа. Что коронавирус сделал с экономикой [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://nv.ua/opinion/epidemiya->

9. Новий світовий економічний порядок та глобальні виклики для України: монографія /[В. Козюк, А. Крисоватий, Є. Савельєв та ін.]; за наук. ред. проф. А. Крисоватого і Є. Савельєва. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 504 с.

Берегова Т.А., викладач-стажист **Сучасні українські реалії в умовах пандемії та економічної кризи 2020 року**

На сьогоднішній день у світі склалась дуже непроста ситуація. Стрімке поширення пандемії коронавірусної інфекції (COVID-19), падіння біржових індексів, зменшення попиту на світових ринках сировини, витік інвестицій з країн, що розвиваються, нафтова лихоманка та інші кризові явища в світі не можуть позитивно впливати на економічний стан та фінансову систему України.

На початку 2020 року Україна зіткнулась з економічною кризою, викликаною пандемією коронавірусної інфекції. Ця хвороба була знайдена в Китаї наприкінці грудня 2019 року та поширилась швидкими темпами на 200 країн і територій, серед яких є й Україна, яка посідає зараз 36 місце за кількістю захворюваних [1]. У зв'язку зі швидким розповсюдженням вірусу, влади уражених країн були вимушені застосувати попереджуючі методи захисту від вірусної інфекції, насамперед, введення карантинних заходів для своїх громадян. Цей крок став підставою для глобальної кризи.

За останні десять років Україна кілька разів переживала повномасштабні кризи (2009-го, 2014-го років). В 2009 році український ВВП скоротився на 15% через глобальну фінансову кризу, викликану безладом на ринку американських іпотечних облігацій. А в 2014 році початок війни з Росією викликав скорочення економіки на 6,6 %, а в 2015 році – майже на 10% [2].

Однак, нинішня ситуація в Україні, що склалась в найближчі місяці, залишає певні можливості для виходу з цієї кризи при мінімальних втратах, однак це буде залежати від правильної та чіткої політики державного управління.

Що стосується аграрного сектору, то в таких обмежувальних умовах попит на українську агропродукцію високий, аграрії готові до посівної кампанії. Однак, запровадження карантинних заходів перш за все може призвести до нестачі фінансових та матеріально-технічних ресурсів для своєчасного проведення весняно-польових робіт внаслідок обмежувальних заходів щодо переміщення вантажів та працівників, скорочення обсягів виробництва у постачальників ресурсів для сільського господарства. Також витрати аграріїв можуть збільшитися внаслідок подорожчання ресурсів та послуг в умовах скорочення їх пропозиції та девальвації національної валюти. Оскільки вітчизняна сільськогосподарська продукція буде користуватися

високим попитом на зарубіжних ринках, необхідно проводити моніторинг наявності продукції та робити запаси для українських споживачів. Найбільше постраждають сільські господарства, які самостійно постачають свою продукцію на міські ринки, оскільки внаслідок введених обмежень селяни не зможуть привозити до міст продукцію і продавати її там у тих обсягах, як це було до запровадження карантину. За прогнозами експертів, значних втрат обсягів виробництва продукції рослинництва в цьому році не очікується, однак є більша ймовірність зменшення обсягів тваринницької продукції за рахунок прискорення скорочення поголів'я ВРХ, свиней, вівць в умовах зменшення дохідності сільськогосподарського виробництва та можливостей реалізації продукції домогосподарств.

Найбільше втрат понесе галузь інфраструктури через кризу та пандемію коронавірусної інфекції. Це пов'язано з тим, що обмеження роботи транспорту знижує дохід, тому втратять як автомобільні перевізники, так і «Укрзалізниця». Заборона на польоти негативно вплинула на авіаційну галузь, при чому це буде стосуватися усього світового ринку. Однак, попит на послуги таксі не на багато впаде, ніж в інших видах перевезень.

В енергетичному секторі негативні наслідки на ринку пов'язані не стільки з пандемією, скільки з фінансовою кризою, що визначатиметься падінням економічної активності в країні. Через падіння доходів споживачів, зросте і заборгованість за електроенергію. Однак, через світове падіння цін на нафту, можуть бути знижені ціни на паливо та на природний газ.

Так, обвал цін на нафту WTI (до мінус 38 доларів за барель) означає, що виробники змушені платити покупцям, щоб ті забирали нафту. Світ, якби мовити, перевернувся. Через карантин потреба на нафтопродукти у світі різко знизилась. Зупинити видобуток нафти технологічно неможливо. Країни-експортери нафти домовились знизити її експорт. Тому для України це зниження може мати й позитивні наслідки, оскільки на відміну від світу Україна має вільні нафтосховища, обсягом від 0,5 млн до 2 млн тон. Однак, зараз проходить ретельна перевірка їх технічного стану задля можливого створення стратегічного запасу нафти в країні. Скористатися таким шансом було б дуже добре для нашої країни, це збільшило б вітчизняний платіжний баланс.

Є ще одна галузь, яка серйозно постраждає від кризи, це металургійна галузь. Оскільки рівень цін на залізну руду прямо залежить від експорту в Китай, який у зв'язку з пандемією і кризою скоротиться. Також за 2019 рік Україна виготовила найменше чавуну, сталі та прокату за всі часи незалежності.

Стосовно будівництва, то через девальвацію гривні інвестори мають стимул більше вкласти у будівництво житла, аби не мати збережень у валюті. Також відбудуться скорочення інвестицій бізнесу в будівництво, що призведе до зменшення будівництва нежитлових приміщень.

На всіх підприємствах, що постраждають як від запровадження карантину, так і від економічної кризи (особливо кафе, ресторани, бари,

кінотеатри, розважальні заклади, туристичні агентства тощо), виникає проблема з оплатою праці співробітників. У зв'язку з нестачею коштів роботодавці будуть стояти перед вибором: або звільняти працівників, змушуючи ставити на облік у центрах зайнятості, або відправляти їх у відпустку за свій рахунок.

Особливої уваги потребує стан медичної системи та науки України. Поточна ситуація показала, що система охорони здоров'я в Україні зовсім не готова до масштабної пандемії. Це пов'язано з тим, що за багато років не виділялось достатньо коштів на фінансування науки та медицини, на заробітні плати вченим і медикам. Тому не слід очікувати серйозних досліджень щодо вакцин і ліків від коронавірусної інфекції, оскільки зараз ведеться поступове оновлення технічного оснащення лікарень та закупка елементарних засобів захисту для медичного персоналу.

В сучасних умовах з великою швидкістю зростають потоки інформації, розвиваються технології її обробки та зберігання, поступово реальне життя переходить в «цифру». Система освіти стала одним із громадських інститутів, яка зазнала інформаційного впливу. Розвиток технологій спричиняє розробку нових інструментів навчання і робить навчальний процес більш ефективним. З появою зтяжнього карантину освітній процес повністю перейшов на дистанційний рівень навчання. Вчителі загальноосвітніх шкільних закладів та викладачі вищих навчальних закладів знаходять різні рішення в умовах карантину: від домашніх завдань у вайбері до онлайн-уроків у Zoom та інших платформах, запропонованих Міністерством освіти та Комітетом цифрової трансформації (ClassDojo, Classtime, Padlet та інші). Також для учнів, які не мають комп'ютерів або якісного засобу зв'язку, МОН пропонує уроки по телебаченню. Авжеж, повноцінний дистанційний рівень навчання має як переваги, так і недоліки. Проте, це є нормальним явищем, оскільки людина, а саме «цифрова» людина, розвивається разом із продуктом дистанційного навчання. Головне, рухатись вперед і не залишатися на одному й тому ж місці розвитку.

Незважаючи на те, що в країнах світу, що зіткнулись з пандемією, вирує паніка перед страшною вірусною інфекцією та постійне занепокоєння за стан здоров'я свої рідних й близьких, все ж президент кожної країни робить всі можливі заходи задля забезпечення своїх громадян від негативних наслідків. Чи є ці заходи, на даний момент, дієвими, – покаже час. Від нас, як громадян своєї країни, потрібно не так вже й багато: підтримувати своїх рідних в цей складний час, дбати про свою безпеку та безпеку своєї родини, виконувати всі розпорядження уряду щодо дотримання карантину, працювати дистанційно та вчитись разом з дітьми мислити позитивно, направляти свою енергію на виконання улюбленої справи, не втрачати надію на яскраве найближче майбутнє.

Література

1. Роуч С. З майже 3 млн діагностованих випадків COVID-19 у світі вже перехворіли 1 млн пацієнтів, з них 20% померли. Карта поширення коронавірусу [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/world/countries/koronavirus-karta-poshirennya-v-rezhimi-realnogo-chasu-26-kvitnya-ostanni-novini-50072008.html>

2. Бутченко М., Верстюк І. Буде неприємно, але для нас вже не боляче. Як Україна переживе нову економічну кризу – прогноз журналу НВ [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/biz/economics/ekonomichna-kriza-koronavirus-i-ukrajina-yak-krajina-perezhive-neminuchiy-spad-novini-ukrajini-50081057.html>

Дідух С.М., к.е.н., доц., докторант **Інклюзивний аспект економічного розвитку в умовах** **глобального виклику 2020 року**

Криза, спричинена коронавірусом та зупинкою економічної діяльності по всьому світу лише загострила системні проблеми, які необхідно вирішити людству: майнова нерівність, високий рівень бідності, структурні, демографічні та політичні диспропорції між регіонами світу, старіння населення розвинених країн. І це саме такий виклик, на який необхідно знайти адекватний відгук відповідно до закону А.Дж.Тойнбі [1] для досягнення добробуту та створення більш справедливого світу.

Визначальною рисою сучасної кризи є надмірно висока невизначеність щодо сценаріїв майбутнього для всіх суб'єктів економічних та суспільних процесів: для держав та їх політичних лідерів, підприємств різних форм власності та для населення. А в країнах, в яких люди не відчувають себе повноцінними суб'єктами економічного та суспільного життя і не можуть суттєво вплинути на вирішення існуючих проблем, рівень невизначеності підвищується на порядки.

Для України вплив кризи 2020 року є відчутнішим внаслідок слабкої експортоорієнтованої економіки, слабких державних інституцій та відсутності довгострокової стратегії розвитку. За офіційними даними з початку карантину кількість безробітних зросла на 71765 осіб, знизився рівень середньої заробітної платні на фоні падіння курсу гривні. В Україну повернулось 463 450 осіб з-за кордону, доходи місцевих бюджетів знизились у квітні 2020 року по відношенню до березня 2020 року від 14,62 % (Рівненська обл.) до 36,6% (Луганська обл.) [2].

Глобальний характер кризи 2020 року вказує на те, що сподіватись Україні на допомогу розвинених країн, залучення зарубіжних інвестицій та кредитних ресурсів в необхідних масштабах у такій ситуації марно. Оскільки більшість країн світу уражені такими кризовими явищами, як падіння виробництва, зниження ВВП, то цілком зрозуміло, що зусилля урядів цих

країн будуть в першу чергу спрямовані на спасіння власної економіки та населення.

Саме тому вихід із кризи для України можливий насамперед із опорою на власні ресурси на основі реального впровадження принципів інклюзивності, тобто залучення всіх суб'єктів економічної діяльності до процесу створення економічних благ та їх розподілу.

Критична ситуація в економіці змушує до кардинальних кроків щодо покращення умов економічної діяльності та створення базису для прискореного розвитку після завершення пандемії. На нашу думку ключовими кроками мають стати:

1. Податкова амністія для повернення в країну капіталів, виведених раніше в офшори на умовах їх інвестування у внутрішнє виробництво.

2. Стимулювання розвитку дрібних та середніх підприємств агропромислової сфери за умови створення ними додаткових робочих місць. Подібне стимулювання має базуватись на покращенні законодавства, сприятливих умовах кредитування, а не на дотаціях, які довели свою неефективність

3. Фінансування державою інфраструктурних проектів із залученням високої кількості кваліфікованої праці.

4. Виведення із тіні заробітних плат шляхом удосконалення податкового навантаження.

Впровадження реформ потребує високої підтримки влади. Разом з цим, досягнення суспільного консенсусу в умовах підвищених ризиків значно ускладнюється. На перший план в Україні виходить проблема довіри, коли падає рівень підтримки суб'єктів публічного управління. Відповідно до дослідження Центру Разумкова державному апарату (чиновникам) не довіряють 77% українців, судовій системі загалом – 76%, комерційним банкам – 71,5%, місцевим судам – 71%, політичним партіям – 70%, Прокуратурі – 68%, Верховній Раді України – 65%, Уряду України – 64,5%, Верховному Суду – 64%, Національному банку України – 60%, профспілкам – 51% [3].

Впровадження болючих системних реформ за такого рівня суспільної підтримки є неможливим. Слабка, хаотична та несистемна реакція владних інституцій на поточну кризу вказує на те, що низький рівень довіри до влади є обґрунтованим. Як і в інші кризові моменти історії України вагому роль у матеріальному забезпеченні лікарень, соціальній підприємці малозабезпечених верств населення відіграють представники великого бізнесу та волонтерських організацій [4]. І це є наочним прикладом ефективності інклюзивного підходу на локальному рівні.

Таким чином, реагування на глобальний виклик 2020 року має полягати у формуванні та практичному втіленні принципово нових підходів до економічного розвитку на основі використання внутрішніх інвестиційних, кадрових та виробничих ресурсів. Для цього є необхідним більший рівень довіри у суспільстві, заснованому на принципах інклюзивності.

Література

1. Тойнбі А. Дослідження історії: у 2 т. Т. 1 /Пер. з англ. В. Шовкуна. К.: Основи, 1995. 614 с.
2. Економіка карантину: [Електронний ресурс]. 2020. URL: <https://q.rating.zone/> (дата звернення: 28.04.2020).
3. Оцінка громадянами діяльності влади, рівень довіри до соціальних інститутів та політиків, електоральні орієнтації громадян (лютий 2020р.) // Разумков Центр: [Електронний ресурс]. 2020. URL: <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-diialnosti-vlady-riven-doviry-do-sotsialnykh-instytutiv-ta-politykiv-elektoralni-orientatsii-gromadian-liutyi-2020r> (дата звернення: 28.04.2020).
4. Всі ініціативи по підтримці медиків // STOP COVID-19: [Електронний ресурс]. 2020. URL: <https://stopcovid.loda.gov.ua/helpourdoctors> (дата звернення: 28.04.2020).

Кулаковська Т.А., к.е.н., доц. Генезис наукових поглядів на циклічність розвитку агровиробництва

Дослідження механізму циклічного розвитку економіки, виявлення причин настання поворотних точок в економіці, визначення та розкриття факторів, які впливають на механізм економічного циклу, є однією з найгострішій тем, яка обговорювалася у минулому, та активно досліджується у теперішньому часі. Історія дослідження причин циклічності процесів, об'єктів та систем в економіці нараховує близько двох століть. Однак, чим більше економічна наука зосереджує зусилля на визначенні причин та встановленні закономірностей циклічного розвитку, тим очевиднішою стає невичерпаність зазначеної проблематики. Не менш обговорюваною є проблема дослідження причин циклічного розвитку сільського господарства.

Аналіз наукових праць зарубіжних та вітчизняних учених з проблематики наявності циклічних коливань у агровиробництві, дозволяє стверджувати, що коливання обсягів виробництва у сільському господарстві зумовлюються дією двох чинників: природних циклічних коливань і впливом на результати виробництва сукупності економічних факторів.

Щодо природних факторів, то більшість дослідників сходиться на думці про активний вплив Сонця на всі процеси, що відбуваються на Землі [1]. Так, У.С. Джевонс пов'язував економічний цикл з плямами на Сонці. Ще у 1875 р. він висловив думку про можливість існування певної кореляційної залежності між погодою та умовами економічного розвитку. Пізніше він навів у доказ фактичний матеріал, який свідчив про наявність тісного зв'язку між періодичністю зміни плям на Сонці та економічними кризами [2, С. 147].

Серед сучасних прибічників залежності коливань урожайності від сонячної активності можна назвати З. Філера [3, С. 16–17], О. Олійника, І. Соколова, І. Тарапатова, О. Борисенка [4, С. 42] та ін. О. Олійник стверджує, що спостерігається тенденція збільшення урожайності зернових культур у періоди збільшення кількості плям на Сонці, а при їх зменшенні – знижується врожайність. Висловлювалися і інші міркування щодо причин періодичності зміни врожайності – це малі обертання найближчих планет біля Землі, приливоутворюючі сили Місяця й Землі.

Видатним засновником теорії сільськогосподарських циклів української наукової школи можна вважати В. Тимошенка. Як стверджує С. Злупко, «здійснивши низку досліджень на матеріалах США, В. Тимошенко ... зробив висновок про те, що коливання в сільському господарстві не тільки існують, але й мають циклічний характер» [5]. Наявність циклічності у сільськогосподарському виробництві підтверджується висновками, зробленими на основі дослідження динаміки ціни на хліб у період з 1561 по 1850 рр. І. Кауфманом у роботі «Теорія цін Кауфмана» (1867 р.) [6].

Е. Хансен навіть вводить поняття вікового циклу в сільськогосподарському секторі світового ринку. Він надає дані та поділяє цикл на такі фази: зтяжна депресія (1873-1896 рр.), період процвітання (1896–1920 рр.), чергова смуга важких часів (1920-1939 рр.). Важливим є той факт, що динаміку сільськогосподарського виробництва Е. Хансен пов'язує з коливаннями «вікового циклу», не розглядаючи його як окрему складову циклічних коливань [7].

Розрізняються думки вчених щодо довжини циклу. За даними дослідження І. Соколова, І. Тарапатова, О. Борисенка [4] періодичні зміни врожайності та валових зборів зернових культур відбувалися із циклом у 14 років: після семи врожайних років настає сім менш урожайних, після цього знову повторюються врожайні роки. Професор Харківського університету Ю. Морозов, проаналізувавши дані про середньорічні температури за період з 1771 по 1854 рр., дійшов висновку, що середня довжина циклу також становить 14 років, що не збігається з 11-річним сонячним циклом. Навіть прийнята в науковій літературі середня довжина сонячного циклу в 11 років дискутується між 7-а та 15-ю роками. Останні дослідження надають вченим підстави навіть стверджувати, що земні процеси, зокрема, періодичність ураганів, не пов'язані з 11-річним сонячним циклом, а обумовлюються скоріше корональними викидами, дослідження яких ще триває.

Існують і зовсім протилежні точки зору, щодо впливу природних факторів на циклічний розвиток економіки. На думку А. Пігу: «... деякі з так званих теорій, які пояснюють циклічний розвиток капіталістичного способу виробництва через вплив явищ природи (змінюю сонячних плям, циклонами), по суті в загальному не є економічними теоріями» [8; 9, С. 88]. Коливання урожаїв, які збігаються з тією, чи іншою точкою економічного циклу, скоріш за все порушують її періодичність, ніж впливають на неї. Теорія економічних циклів А. Пігу будувалася на тому, що причини їх виникнення необхідно розглядати

як наслідок імпульсів та умов, які визначають, як економіка реагує на ці імпульси. Коливання урожаїв є одним з видів імпульсів впливу [9].

Схожа позиція була у Д. Кларка, який також вважав, що сільське господарство виступає саме як один з імпульсів розвитку економічного циклу. Д. Кларк вказує, що сільське господарство має свої власні цикли, періодизація яких не знаходиться у чіткому чи правильному співвідношенні із загальноекономічними циклами [9].

На думку В. Шияна [10, С. 46] циклічні коливання у сільському господарстві зовсім не корелюють ні з циклами у промисловості, ні із загальноекономічними циклами, що є одним з аргументів на користь виділення як окремого типу аграрних циклів. Аграрний цикл має дві фази: підвищеної та відносно пониженої врожайності. Аграрні кризи, яким притаманний затяжний характер, впливають на відтворювальний цикл, поглиблюючи та затягуючи циклічні кризи.

Наукові погляди щодо впливу коливань у сільськогосподарському виробництві на економічні цикли можна розділити на три напрями.

Одна група теорій, яка представлена роботами У.С. Джевонса [11], Г.С. Джевонса [12] та Г. Мура [13], намагається для пояснення періодичності економічних циклів встановити існування аналогічної періодичності у сільськогосподарському виробництві. Ланцюг причинної залежності йде від космічних впливів на умови погоди, від них до врожаїв у сільському господарстві, а від врожаїв до економіки в цілому. Такої ж думки дотримується Є. Варга [9, С. 24].

Теорія У. Джевонса про те, що економічний цикл породжується, перш за все, коливаннями у величині врожаю, пояснюється так: після збору особливо великого врожаю відбувається звичайно значне збільшення перехідних на майбутніх запасів, виручка від приросту яких збільшує поточні надходження фермерів. У той самий час приріст запасів не веде до скорочення доходів та витрат інших секторів економіки, а фінансується зі збережень. Тобто збільшення перехідних запасів є додатком до поточних інвестицій. Цей висновок не втрачає сили навіть при різкому падінні цін. Отже, у суспільстві, де сільське господарство є домінуючою галуззю, різниця у перехідних запасах за роками буде перебивати всі звичайні коливання інвестицій, які викликаються іншими причинами. Тому, як пише У. Джевонс, «поворот до підвищувальної тенденції завжди характеризується значним врожаєм, а до понижувальної – неврожаєм» [14, С. 391].

Дж.М. Кейнс, аналізуючи дослідження У. Джевонса з приводу циклічності у сільському господарстві, пише, що слід приділяти пильну увагу ролі, яку відіграють зміни запасів у визначенні величини поточних інвестицій, так як повільні темпи виходу з кризи, після того, як вже досягнутий перелом, пов'язані з дефляційним впливом скорочення надмірних запасів до нормального рівня. Спочатку, після того як бум перетворюється на крах, накопичення запасів пом'якшує його руйнівну силу. Але потім таке пом'якшення посилює тенденцію уповільненого виходу з депресії.

Прикладом впровадження політики впливу на величину поточних та перехідних запасів є політика «Нового курсу» Президента Ф. Рузвельта. Коли уряд почав витратити значні суми за рахунок випуску займів, запаси особливо у сільському господарстві, були досить великі. Скорочення запасів до нормального рівня було необхідним процесом – фазою, яку потрібно було пройти, щоб перейти до справжнього пожвавлення економіки [14, С. 392].

Відсутність єдиного погляду у питанні періоду змін врожаїв свідчить не на користь цих теорій. Так У. Джевонс доводить, що сільськогосподарський цикл триває десять з половиною років, Г. Джевонс визначає його у три з половиною роки, а Г. Мур говорить про восьмирічний цикл. Також науковці висловлюють думку про те, що у різних галузях сільського господарства періоди коливань обсягів виробництва мають різну тривалість та можуть значно відрізнятись від прийдешніх періодів [15, С. 132].

Друга група теорій стосується залежності між коливаннями у сільському господарстві та промисловому циклі. Вона зводиться до того, що для встановлення причинності зв'язку немає сенсу аргументувати циклічність саме рухом сільськогосподарського виробництва, а слід відноситись до впливу коливань врожайності, як до впливу винаходів, війн, землетрусів та іншого, що повторюються через нерівномірні проміжки часу та призводять до руху кумулятивних процесів розширення або скорочення ділової активності у сфері промисловості. Коливання врожаїв, які не співпадають з точкою повороту економічного циклу, скоріш порушують періодичність фаз циклу, ніж визначають її. Прихильниками такої думки є А. Пігу та Д. Робертсон [15, С. 133]. В їх працях коливання врожаїв розглядаються як потенційні причини, що діють у напрямі посилення кумулятивних підвищувальних та знижувальних рухів, які мають свою внутрішню обумовленість, пов'язану з психологічними та іншими чинниками. Вони не ігнорують сільськогосподарський фактор взагалі, а пов'язують його з іншими факторами у щільну схему взаємодіючих процесів – грошових, психологічних та технічних. У дослідженнях М. Кондратьєва прослідковується думка, що понижувальна фаза циклу супроводжується тривалою депресією сільського господарства, що підтверджується різким падінням цін на сільськогосподарські товари, зміною земельною ренти та історичним досвідом створення антидепресивних програм урядами західних країн [14, С. 398].

Третя точка зору не розглядає взагалі коливання сільськогосподарського виробництва як причину циклічного коливання торгово-промислової діяльності. Прихильники цього напряму – Е. Хансен [16], Дж. М. Кларк [17] – вважають сільське господарство не активним, а пасивним фактором. Нееластичність пропозиції сільськогосподарської продукції прирікає фермерів на значну нестійкість доходів внаслідок зміни у попиті, який виникає через торгово-промислові коливання, викликані внутрішніми силами торгово-промислового господарства.

Досить вагомий недолік другого та третього погляду полягає у відсутності єдності щодо питання: чи відповідають рясні врожаї процвітанню економіки, а погані – депресії; є між ними залежність, чи ні?

Отже, слід погодитись з тим, що аграрні цикли та аграрні кризи існують. Є всі підстави розглядати циклічні коливання в сільському господарстві як цикли особливого типу з виділенням коротких, середніх і довгих циклів. Ці коливання обумовлені як природною циклічністю, так і коливаннями кон'юнктури на окремі види продукції.

Аграрний цикл можна розділити на дві фази підвищеної та відносно пониженої врожайності. Охарактеризувати фазу пониженої врожайності як кризового стану для виробників майже неможливо, тому що в цей період виробництво може не скорочуватися в порівнянні з попередньою фазою, а навіть зростати [10, С. 46].

Принципова відмінність сільськогосподарських циклів від інших циклічних коливань полягає все ж таки в тому, що вони пов'язані, в першу чергу, з природними циклами, наявність яких є твердо встановленим фактом. З обумовленістю сільськогосподарських циклів природними факторами пов'язана і ще одна особливість методології у даній сфері теорії циклів. Мова йде про те, якій саме економіці притаманні циклічні коливання. Традиційно стверджується, що це притаманно капіталістичній економіці. Стосовно сільського господарства таке твердження немає ніяких підстав. Обумовленість сільськогосподарських циклів циклічністю природних умов як логічного наслідку має ту обставину, що вони проявляються у повній мірі і при централізованому керуванні економікою, зорієнтованої на використання адміністративних важелів впливу на господарюючі суб'єкти.

Однак, елімінуючи природний чинник впливу на аграрний цикл, слід зазначити, що внутрішні чинники, які обумовлюють циклічність розвитку при капіталістичній системі господарювання відрізняються від чинників при централізованому керуванні системою. Так, Є Варга відмічає: «Основна причина аграрної кризи така ж сама, яка й у циклічних промислових криз, – це протиріччя між загальним характером виробництва та капіталістичною формою присвоєння, і, пов'язане з цим зубожіння та скорочення купівельної спроможності мас. ... Це криза перевиробництва. Якщо б сільське господарство здійснювалося на капіталістичних засадах у тій ж самій мірі, що й промисловість, якщо б роль основного капіталу у сільському господарстві була б така ж сама значуща, як у промисловості, якщо б земельна рента не здійснювала своєї уповільненої дії, тоді б безумовно сільськогосподарське виробництво мало би таку ж циклічність, як і промисловість» [9, С. 33].

Такої ж думки дотримуються й інші науковці [18] стверджуючи, що тривалість аграрних криз, які розтягнуті на декілька промислових криз, пояснюється відносно невисоким розвитком капіталізму у сільському господарстві. Особливості сільськогосподарського виробництва приводять до того, що виробництво при кризі не скорочується так, як це відбувається у промисловості. А. Шпітгоф констатує: «... у період тяжкої кризи наполовину

скорочує своє виробництво промисловість у порівнянні з періодом процвітання, тоді як певні галузі господарства, такі як сільське господарство, майже не страждають від «нормальної кризи» [18, С. 19]. Тобто криза не приймає форму стрімкого падіння виробництва, а проявляється у формі накопичення великих нереалізованих запасів при відсутності скорочення виробництва.

Л. Мендельсон пропонує розділити поняття «аграрні кризи» та «циклічні кризи» [19]. Циклічні кризи, на його думку, можуть бути лише загальноекономічними і обумовлювати перевиробництво в сільському господарстві. Причиною останнього є внутрішні протиріччя в сільському господарстві, а не циклічне скорочення попиту на продукти харчування. При цьому Л. Мендельсон підкреслює, що рентні протиріччя в сільському господарстві обумовлюють особливо довгі кризи в даній галузі. Це пов'язано з тим, що наявність абсолютної ренти вимушує фермерів не скорочувати виробництво навіть в ті часи, коли це необхідно.

Таким чином, аграрні кризи та економічні кризи взаємно поглиблюють один одне, але все ж таки протікають відповідно до своїх внутрішніх закономірностей.

Штучні спроби подолання аграрної кризи зводилися, перш за все, до підвищення цін. Країни, які імпортували свої товари, намагались за допомогою підвищення митних тарифів, квотування, заборони ввезення та ін., зробити ціни внутрішнього ринку незалежними від руху цін на світовому ринку. Таку політику проводили Німеччина, Франція, Італія у 30-і роки ХХ ст. Однак підвищення цін (майже у три рази над світовими цінами) призвело до розширення посівних площ та зростання врожаю, який став покривати внутрішнє споживання, що зменшувалося при кризі. Протекціонізм перестав діяти, а новому падінню цін можна було запобігти лише введенням твердих державних цін. Країни, які експортували свої товари, здійснювали спробу підняти ціни світового ринку шляхом скупки залишку того товару та зняття його з ринку. Ці спроби були невдалі, ціни знов починали зростати [2, С. 169–170].

Провівши глибоке дослідження у питаннях циклічності сільськогосподарського виробництва Д. Шиян робить такі висновки: по-перше, проблема аграрних циклів, виходячи з їх особливостей, потребує окремої постановки та дослідження в межах загальної теорії економічного циклу; по-друге, у сьогоднішніх умовах вплив аграрних циклів на загальноекономічний можна вважати несуттєвими, або взагалі відсутнім. У той же саме час проблема впливу економічного циклу на аграрний залишається; по-третє, одним з головних факторів, що обумовлюють аграрний цикл є коливання погодних умов [10, С. 86]. Що стосується другого висновку, то дозволимо собі не погодитись з ним. Неспроможність встановити залежність загальноекономічного циклу від впливу аграрного циклу не дає підстави вважати відсутність такого впливу. Ми взагалі пропонуємо через вплив на аграрний цикл коригувати фази загальноекономічного циклу.

Література

1. Чижевський А.Л. Земное эхо солнечных бурь. М. : Мысль, 1976. 322 с.
2. Селигмен Б. Основные течения современной экономической мысли / Общ. ред. акад. А.М. Румянцева. М. : Прогресс, 1968. 600 с.
3. Макей Л. Урожайність залежить від сонячної активності. *Агробізнес сьогодні*. 2010. №5. С. 16–17.
4. Соколов І.Д., Тарапатов І.Д., Борисенко О.П. Динаміка врожаїв зернових культур і їх прогноз. *Вісник аграрн. науки*. 1996. №9. С. 42–49.
5. Злупко С.М. Українська наукова школа економічної кон'юнктури та її вплив на світову економічну думку. *Економіка України*. 1997. №3. С. 75–82.
6. Кауфман И.И. Теория колебания цен. Харьков : Универс. типогр., 1867. 288 с.
7. Хансен Э. Экономические циклы и национальный доход. М. : Иностр. лит-ра, 1959. 760 с.
8. Pigou A. *Industrial Fluctuations*. London, 1927. 397 с.
9. Варга Е.С. Экономические кризисы. М. : Наука. 1974. 439 с.
10. Шиян Д.В. Аграрні цикли: історія, методологія, практика. *Економіка АПК*. 2013. №2. С. 43–48.
11. Jevons W.S. The Solar Period and Price of Corn (1875). *Investigations in Currency and Finance*. London. 1884. P. 194–205.
12. Jevons H.S. The Causes of Employments. The Sun's Heat and Trade Activity. *Contemporary Review*. 1910. №96. P. 167–189.
13. Moore H.L. Economic Cycles, Their Law and Cause. *Macmillan, New York*. 1914. Pp. 68–80; *Generating Economic Cycles*. New York, 1923. 141 p.
14. Антология экономической классики. М. : Эконов, Ключ, 1993. 486 с.
15. Хаберлер Г. Процветание и депрессия: теоретический анализ циклических колебаний. Челябинск : Социум, 2008. 402 с.
16. Hansen A. The Bussiness Cycle in its Relation to Agriculture. *Journal of Farm Economics*, 1932. P. 59–67
17. Clark J.M. *Strategic Factors in the Business Cycle*, 1934. 256 p.
18. *Handwörterbuch der Staatswissenschaften*. Jena, 1901. 1156 p.
19. Мендельсон Л. А. Экономические кризисы и циклы XIX века. Москва, 1949. 840 с.

**Лобоцька Л.Л., к.т.н., доц.
Борги України і коронавірус**

Ситуація, яка склалася на сьогодні із-за пандемії, ставить актуальні завдання подальшого розвитку економіки в країнах світу. В Україні це

завдання стає особливо проблематичним у зв'язку з великими борговими зобов'язаннями перед зовнішніми і внутрішніми кредиторами.

В обзорі [1] відмічено, що на кінець 2018 р. глобальний борг країн світу становив 243,2 трлн доларів, або 327 % глобального ВВП. Борг розвинутих країн становив 72,5 %, а борг країн з ринками, що розвиваються – 27,5 %. Найбільшими боржниками у світовому масштабі є найбагатші та стрімко зростаючі країни світу – США, Японія і Китай. За оцінками МВФ, на дані країни припадає більше ½ глобального боргу, що суттєво перевищує їх частку в світовому ВВП. На кінець 2018 р. сукупний борг США дорівнював 68 трлн доларів (326 % ВВП). Сукупний борг складається із зовнішнього і боргу перед внутрішніми кредиторами.

Державний борг на кінець 2018 р. склав: Японія – 237,1% ВВП, Греція – 183,3%, Італія – 132,1%, Португалія – 121,4%, Сінгапур – 108,3%, США – 107,8%, Бельгія – 101,4%, Іспанія – 97,0%, Франція – 98,6%, Канада – 90,6% , Україна 63,9 % [1].

Динаміка зовнішнього державного боргу України у 2012–2018 рр. наведена в таблиці 1, з якої слідує, що за період 2015-2018 рр. зовнішній борг зріс на 34,4 %, відповідно борг на 1 особу підвищився на 7,65 %.

Таблиця 1 - Динаміка зовнішнього державного боргу України у 2012–2018 рр.

Рік	Зовнішній державний борг України, млрд доларів США	ВВП, млрд доларів США	Відношення Зовнішнього державного боргу до ВВП, %	Сума боргу на 1 особу, доларів США
2012	38,7	175,8	18,3	617,4
2013	37,5	183,4	17,3	824,41
2014	38,8	131,8	26,3	1133,0
2015	43,4	90,6	46,9	1111,6
2016	45,6	93,3	45,8	1135,0
2017	49,0	99,3	46,9	1170,4
2018	50,5	122,7	41,2	1196,7

У 2017 році державний борг України сягнув максимального значення в розмірі 76,4 млрд доларів США, у співвідношенні до ВВП країни – 84,6%, і він перевищував середній рівень боргу країн, що розвиваються. У 2018 та 2019 роках борг продовжував зростати. Зростали також суми обслуговування боргу. Тому сьогодні стає питання, за рахунок яких джерел погашати ці борги.

Одним з джерел є прямі іноземні інвестиції. Однак за останні роки спостерігається їх зниження (табл. 2) [3].

На жаль, управління Україною на сьогодні недостатньо професійне. Головне – в країні високий рівень корупції, тіньової економіки, слабка судова система, тому великі грошові потоки йдуть мимо державного бюджету.

Таблиця 2– Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) в Україні, млн доларів

США

Рік	ПІІ в Україну	ПІІ з України	Сальдо
2012	8401	1206	+7195
2013	4499	420	+4079
2014	410	111	+299
2015	2961	-51	+3012
2016	3284	16	+3268
2017	2202	8	+2194
2018	2355	-5	+2360
2019	3070	648	+2422

Прийняття Закону про приватизацію землі сільськогосподарського призначення не забезпечить значного покращення фінансового стану, а позбавить населення країни останнього національного ресурсу.

Сьогодні ситуація у світі і в Україні, зокрема, ускладнилася пандемією коронавірусу. Карантин, який введено в багатьох країнах світу, призвів до зупинення роботи багатьох підприємств, росту безробіття, зниженню доходів населення. Можливо, світ наближається до нової фінансової кризи, яка буде мати більш сильний вплив на економіки країн, ніж криза 2008-2009 рр. Ті країни, які створили достатній резервний фонд, зможуть згладити цей негативний вплив. На жаль, в Україні резерву недостатньо. Значно постраждає малий і середній бізнес, зокрема сфери послуг, туризму, готельно-ресторанний бізнес і т.і.

Особливо слід зупинитися на сфері освіти. Якість освіти в умовах карантину вочевидь постраждала. Значних зусиль викладачів як середніх шкіл, так і ВИШів недостатньо, щоб забезпечити викладання матеріалу на високому рівні. Крім того, порушується зворотний зв'язок з аудиторією, звужується можливість оцінити, як персонально кожний слухач засвоює матеріал. Проведення лабораторних занять, в тому числі на комп'ютерах, зводиться до демонстраційного показу. За цих умов навантаження на викладачів і студентів зростає. Великий обсяг роботи повинен виконувати студент самостійно.

Суспільство наближається до цифровізації, і це потребує нових підходів до організації життя, в тому числі до навчального процесу. Сьогодні треба замислитися, попит на які спеціальності буде в майбутньому, які знання будуть затребувані. Економіст – це професія, яка буде завжди потрібна суспільству, тому що саме прогрес, нові проекти, нові технології є двигуном розвитку, а економіст повинен оцінити їх ефективність, доцільність розробки і впровадження в життя. Отже, спеціальність економіста – перспективна!

Література

1. Глобальний борг та новітні тренди боргових потоків капіталу: ризики і можливості для України. URL: http://optimacenter.org/userfiles/Debt_Ukr_risks_5.pdf (дата звернення 26.04.2020)
2. Фердичко Л.Є., Піхоцька О.М. Стан зовнішнього державного боргу в економічних реаліях України: його аналіз, причини і наслідки. - *Економіка та держава*. 2019. № 11. С. 25–29. DOI: [10.32702/2306-6806.2019.11.25](https://doi.org/10.32702/2306-6806.2019.11.25)
3. Прямі іноземні інвестиції в Україні. URL: <https://index.minfin.com.ua/economy/fdi/> (дата звернення 26.04.2020)

Мініна В.О., аспірант

Федорова Т.С., аспірант

Економічний стан малих, середніх підприємств та агрохолдингів в умовах глобальної пандемії

Епідемія коронавірусу SARS-CoV-2 дісталася України, а саме 3 березня 2020 року був підтверджений перший випадок зараження, що виявився в Чернівецькій області. Пізніше, уряд ввів карантин на всій території України. Таким чином, Україна опинилася в одному ряду з іншими країнами, що стали на шлях боротьби з пандемією.

Через введення карантину ряд підприємств були вимушені призупинити свою діяльність. Згідно Постанови Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 № 211 «Про попередження поширення на території України на гострі респіраторні хвороби COVID-19, викликані коронавірусів SARS-CoV-2» під заборону роботи потрапив наступний перелік суб'єктів господарювання:

- 1) заклади громадського харчування (ресторанів, кафе тощо);
- 2) торговельно-розважальних центрів;
- 3) інші заклади розважальної діяльності: фітнес-центри, заклади культури, торговельного і побутового обслуговування населення.

Виключенням стали:

- 1) заклади торгівлі продуктами харчування, засобами гігієни, лікарськими засобами та медичними виробами, технічними та іншими засобами реабілітації;

- 2) підприємства з продажу пального, деталей та приладдя для транспортних засобів та сільськогосподарської техніки, засобами зв'язку та телекомунікацій, що відтворюють та передають інформацію;

- 3) провадження діяльності з надання фінансових послуг, діяльності фінансових установ і діяльності з інкасації та перевезення валютних цінностей;

4) діяльності з продажу, надання в оренду, технічного обслуговування та ремонту транспортних засобів;

5) торговельної діяльності та діяльності з надання послуг громадського харчування із застосуванням адресної доставки замовлень та ін.

Проте впроваджувати діяльність цим підприємствам можливо лише за умови забезпечення персоналу (зокрема захист обличчя та очей) та відвідувачів засобами індивідуального захисту, зокрема респіраторами або захисними масками, у тому числі виготовленими самостійно, а також дотримання відповідних санітарних та протиепідемічних заходів [1].

Для полегшення умов функціонування, в якості підтримуючих заходів Верховна Рада України, на час карантину, затвердила ряд пільг для українських компаній:

1) з 1 березня по 30 квітня звільнені від сплати ЄСВ все ФОП і ті, хто веде незалежну професійну діяльність;

2) тимчасово скасовуються штрафи і пеня за несвоєчасну або неповну сплату ЄСВ, а також несвоєчасне подання звітності по ЄСВ;

3) скасовується податок на комерційну нерухомість і землю;

4) з 1 березня по 31 травня бізнес звільняється від основних штрафів і пені за порушення податкового законодавства (ця норма не буде стосуватися порушень зі сплати ПДВ, акцизів і ренти);

5) встановлено мораторій на проведення документальних та фактичних перевірок з 18 березня по 31 травня 2020 року;

6) на 3 місяці відстрочено обов'язкове введення РРО (реєстраторів розрахункових операцій) для всіх категорій «спрошенців»;

7) до 1 липня 2020 року продовжено термін подання річної декларації про майновий стан і доходи;

8) не нараховується і не стягується плата за землю;

9) звільняються від оподаткування об'єкти нежитлової нерухомості, що перебувають у власності фізичних або юридичних осіб [2].

Проте, навіть при підтримці держави, за даними «Економічної правди» лише 16% підприємств вже адаптувалися до карантинних заходів, ще 23% адаптують бізнес, інші підприємства або не бачать можливостей для нових напрямків діяльності або вимагають додаткових інвестицій. 34% взагалі немає можливості для перепрофілювання, 27% має можливості, але вимагає додаткових інвестицій. Про це повідомляється в дослідженні Advanter Group спільно з Українським інститутом майбутнього [3]. Зведені дані про можливості перепрофілювання підприємств під поточні потреби ринку наведені на рисунку 1.

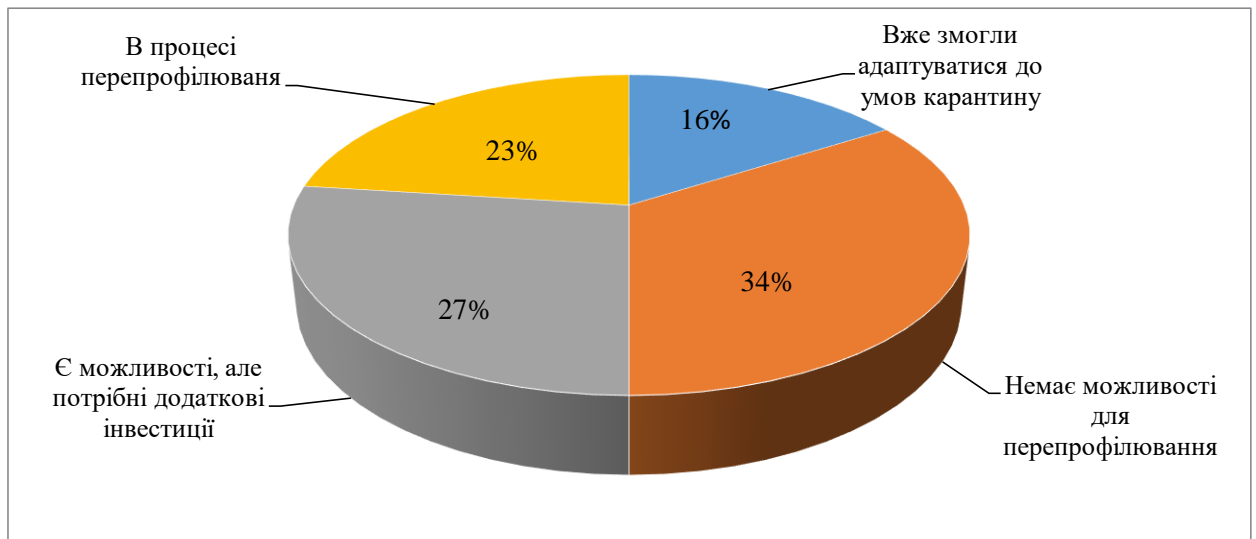

Рис. 1. Можливості репрофілювання підприємств під поточні потреби ринку

Згідно з результатами дослідження Європейської бізнес асоціації, 18% малих підприємств не переживуть наслідки карантину і закриються назавжди. Іншими словами, кожен 5-й малий бізнес не зможе подолати карантин. Салони краси, готелі, туристичні компанії, івент-агенції закриті вже три тижні, а за підрахунками рестораторів 30% закладів громадського харчування вже не відкриють свої двері новим відвідувачам. Власники і керівники прогнозують, що на відновлення справ піде не менше півроку, а зменшення доходів протягом 2020 го в середньому складе 50%. У той же час, 28% опитаних підприємств очікують падіння доходів більш ніж на 60% протягом року.

Все це означає, що величезна кількість українців втратило роботи або було відправлено в неоплачувану відпустку. Як повідомив президент Торгово-промислової палати України Г. Чижиков, за оцінками офіційної статистики, в Україні близько 3,5 млн людей працюють в тіньовому секторі, з них в «карантинних» галузях задіяні близько 1 млн, а офіційно в них працюють ще близько 2,9 млн людей. Склавши ці дані, отримуємо цифру в майже 4 млн непрацюючих через карантин українців [4].

Фахівці Союзу українських підприємців провели власне дослідження стану бізнесу в різних регіонах країни, результати якого відбилися в таких даних:

- 1) 51% опитаних компаній здатні протриматися в умовах карантину ще один місяць максимум;
- 2) кожна четверта компанія витримає ще два-три місяці роботи в таких умовах;
- 3) 6% вже закрили свій бізнес (в основному - малі та середні підприємства);

Тільки 3% респондентів вказали, що їх бізнес може працювати тривалий час, але для цього буде необхідно реалізувати ряд умов, зокрема, ввести орендні канікули і переглянути власні бізнес-моделі.

У мікропідприємств справи зовсім скрутні – власники відзначають втрату прибутку на рівні 90–100%, більшість з них не зможуть відновити діяльність. Малий та середній бізнес втрачає доходи на рівні 25–50%, і це при скороченні штату на 10–25%. Великий бізнес відчуває себе краще, його втрати тримаються на позначці 10–25%, проте, в разі продовження карантину цей показник доведеться підтримувати скороченням кількості співробітників приблизно на чверть до закінчення обмежувальних заходів.

Карантинний удар відчули і банки, платників-позичальників сильно заспокоїв закон, що забороняє кредиторам нараховувати фізичним особам пені та штрафи на споживчі кредити (Закон №3220, прийнятий Верховною Радою 17 березня). Внаслідок цього, поточні платежі за кредитами моментально впали на 50–60%. Ситуація трохи поліпшилася після того, як контакт-центри банків стали спілкуватися на тему наявності потреби в реструктуризації або кредитні канікули. Після цього платежі зросли приблизно на 15–20%. Але стабільних повернень позик на рівні докарантинного періоду банки та фінансові компанії все одно не отримали.

«Тривалий карантин і девальвація гривні можуть призвести до зростання витрат аграріїв і спровокувати нестачу грошових ресурсів» – таку думку висловив партнер аудиторської компанії Kreston GCG А. Попов. За його словами, існують побоювання, що виробники сільськогосподарської продукції сильно втратять у доходах, оскільки на світових ринках спостерігається падіння цін, а експорт знаходиться під обмеженням [5].

Проте, існують агрохолдинги, які швидко адаптувалися до нових умов господарювання. Так, на період карантинних заходів в Україні для запобігання поширення коронавірусу агрохолдинг МХП не планує скорочувати об'єми поставок курятини. Про це повідомила у коментарі для публікації AgroPolit.com речниця агрохолдингу МХП І. Ванникова: «З моменту запровадження карантину в Україні попит на продукцію МХП зріс на 20% на внутрішньому ринку. МХП повністю його задовольняє» [6].

Основні проблеми, які можуть виникати або виникають під час карантинних заходів – це обмеження для переміщення робітників для праці у сільському господарстві та харчовій галузі, збільшення затримок контейнерів із продовольством на кордоні, що призводить до псування товарів, надмірний контроль якості харчів, що може призвести до затримки поставок та залишити без необхідних продуктів населення, викликати різке підвищення цін.

Аграрна Україна, де споживачі та бізнес мають досвід як ажіотажних розпродажу продукції, так і криз, пов'язаних із нестачею ринків для реалізації продовольства, перший місяць карантину пережили без порожніх полиць у магазинах і страху перед голодом.

Зростання попиту на продукти харчування спричинило до підвищення роздрібних цін на продукти на 1–4%, натомість бізнес змушений був відвойовувати ринки збуту – як в Україні, так і закордоном. Першими та найбільш відчутного впливу зазнали зерновики, бо отримали обмеження експорту, яке призвело до скорочення продажу за кордон на 70%. У

плодоовочевому бізнесі та тваринництві найбільше клопотів завдало закриття всередині країни місцевих базарів, де реалізовували більшість продуктів у регіонах [7].

Україна, як великий експортер аграрної продукції, не має втратити довіру партнерів і ринки збуту. Нинішня криза є нагодою застосувати нові інструменти для розширення аграрного експорту, що принесе додаткові інвестиції в українську економіку та допоможе створити робочі місця. Тому одним із напрямів роботи міністерства є підтримка та розвиток аграрного сектору.

Отже, згідно зібраних даних, глобальна пандемія в тій чи іншій мірі негативно відобразилася на діяльності МСП та агрохолдингів. Навіть при фінансовій підтримці держави, МСП складно адаптуватися та перепрофільовуватися до нових потреб ринку. В свою чергу, агрохолдинги «почувають» себе більш стабільно, проте існує низка питань, яка серйозно турбує аграріїв і може значно підірвати більш-менш стабільний стан.

Література

1. Постанова КМ від 11.03.2020 № 211 «Про попередження поширення на території України на гострі респіраторні хвороби COVID-19, викликані коронавірусів SARS-CoV-2» [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP200211.html

2. Як бізнесу в Україні вижити в умовах карантину [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://delo.ua/opinions/kak-biznesu-v-ukraine-vyzhit-v-uslovijah-karanti-366929/>

3. Третина українського бізнесу не може перебудуватися під умови карантину [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/rus/news/2020/04/8/659107/>

4. Карантин і бізнес: підсумки трьох тижнів [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://nv.ua/biz/experts/karantin-i-biznes-v-ukraine-chto-sluchilos-za-tri-nedeli-i-chto-budet-dalshe-50082910.html>

5. Тривалий карантин негативно вплине на агросектор [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://latifundist.com/novosti/49366-dlitelnyj-karantin-negativno-povliyaet-na-agrosektor--mnenie>

6. Агрохолдинг МХП не планує скорочувати поставки курятини на період карантину проти коронавірусу [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://agropolit.com/news/16087-agroholding-mhp-ne-planuye-skorochuvati-postavki-kuryatini-na-period-karantinu-proti-koronavirusu>

7. Коронавірус-2020 та харчова безпека: чи буде Україна з продовольством, а бізнес із гривнею [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://agropolit.com/spetsproekty/721-koronavirus-2020-ta-harchova-bezpeka-chi-bude-ukrayina-z-prodovolstvom-a-biznes-z-grivneyu>

**Ощепков О.П., к.е.н., доц.,
Магденко С.О., ст. викладач**

Питання формування інноваційного розвитку в умовах виходу з кризи

Сучасний стан економіки країн передбачає переформування формату їх розвитку. Процес глобалізації не повинен знищувати національну ідентичність економік і соціального розвитку окремих країн. Але, в той же час, інтеграційні процеси втягують окремі країни в єдиний світовий господарський простір з формуванням єдиного механізму взаємодії.

В умовах такої жорсткої конкуренції, обмеженості власних ресурсів підприємств, необхідна інша парадигма стратегічного розвитку, в тому числі зміни в формуванні та заміщенні власного капіталу з метою ефективного його використання. Мова йде про те, щоб структура власного капіталу включала в додатковий капітал – елемент інноваційного фонду, як частина прибутку, яка не підлягає оподаткуванню й спрямована на цільове використання, на інновацію продукту, техніки, технології, організації виробництва і управління.

Тобто треба включити стимулюючу функцію оподаткування, як це було в 90-і роки минулого століття, коли на підприємствах формувался інноваційний фонд і витрачались він міг тільки за цільовим призначенням. Але облік його треба вести на окремому субрахунку. Другий елемент в структурі власного капіталу – це резервний або страховий фонд, вимоги до якого прописані в статутах підприємств і закріплені на законодавчому рівні, але більшість підприємств його ігнорують, особливо така ситуація склалася в харчовій промисловості.

Правила гри повинні бути, з одного боку, однаковими для всіх гравців ринку, суб'єктів підприємницької діяльності – юридичних осіб. З іншого боку, з обов'язкової диференціацією, відповідно до масштабності певного гравця. Тобто вимоги до великих підприємств не можуть бути такими ж, як до середніх або малих [1].

Одним з питань щодо стійкості фінансового стану підприємств та його інноваційного розвитку є оптимізація структури капіталу, тобто таке співвідношення між власним та позиковим капіталом, щоб підприємства мали змогу раціонально використовувати власний капітал та мали доступ до «дешевих» кредитів з урахуванням інфляційного очікування [2].

Тільки комплексний підхід до питань інноваційного розвитку підприємства, галузі і економіки в цілому може надати країні можливості наповнення внутрішнього ринку товарами і виходу на зовнішній ринок з конкурентоспроможною продукцією, що є запорукою подолання кризи.

Література

1. Грицино О.М., Бусленко В.В. Оптимізація структури капіталу підприємств України [Електронний ресурс]. Режим доступу:

<https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/22869/77-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

2. Смолій Л.В., Ревуцька В.О. Забезпечення стійкого фінансового стану переробних підприємств АПК на основі оптимізації структури капіталу [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2019/3_14_uk/49.pdf

Петков О.І., аспірант

Досвід зарубіжних країн щодо антикризового регулювання економіки

Сучасна економічна та соціальна ситуація у світі спричинила певний економічний колапс. Режим карантину зупинив світову економіку у всіх її проявах, як на державному так і на глобальному рівні. І от саме зараз є доречним вираз «виживає сильніший». В цих умовах ключовим є саме внутрішня діяльність країни, адже міжнародні відносини звелися майже до нуля. Україна не є виключенням. Незважаючи на досить значну фінансову підтримку ЄС, саме правильна економічна та соціальна політика дозволить вивести країну з кризового стану. Більшість розвинених країн мають гарний досвід антикризового регулювання і можуть стати прикладом для України.

Найбільш доцільним буде розглянути світовий досвід виходу з кризи 2008–2009 року, яка мала досить глибокий характер. Однією з перших країн, яка зазнала впливу стала США. Антикризове державне регулювання економіки цієї країни базувалося на таких принципах:

- підприємницька діяльність доступна кожному громадянину;
- можливість безперешкодного переміщення фінансових і матеріальних ресурсів з одного сектора економіки в інший;
- стабілізація фінансової системи та дозвіл на вивіз капіталу.

Сполучені Штати Америки реалізують політику антикризового управління через вдосконалення законодавства в частині зайнятості, особливо для молоді, розробку регіональних структурних програм.. У процесі реалізації програм передбачені: прискорення фінансування державою будівельних робіт; збільшення зайнятості в державному секторі; наростання розмірів і тривалості виплат з безробіття; професійне навчання в приватному і державному секторах; забезпечення молоді робочими місцями [1, С. 43].

Вивчаючи досвід Європейського Союзу, можна відмітити, що антикризове регулювання економіки спрямоване на стимулювання діяльності конкретних компаній. Тільки приватний бізнес може сприяти розвитку депресивних регіонів за допомогою створення підприємств передових галузей.

Показовим в реалізації антикризових заходів є досвід Великобританії і Франції. Ці країни являються представниками двох моделей антикризового регулювання економіки: англійської та континентальної. Англійська модель характеризується незначною часткою державного сектора в економіці,

сильним ринковим регулятором та ліберальними підходами у соціальній сфері. Одним з основних антикризових заходів уряду стало податкове регулювання та стимулювання розвитку промислового сектора.

Континентальна модель характерна для Франції, а також для таких високорозвинених країн Європи як Італія, Німеччина, Швеція. Вона відрізняється активним втручанням держави в економіку та соціально орієнтованою ринковою політикою. Починаючи з 2008 року, уряд Франції посилив підтримку промисловості країни. Основна фінансова допомога у вигляді бюджетних трансферів, пільгових кредитів, державних банківських гарантій, політики стимулювання продажів за допомогою бюджетних субсидій сконцентрувалася на пріоритетних галузях економіки (авіабудуванні, автомобільній промисловості). Франція за рахунок бюджету погасила борги, включаючи податкові, найбільш значущих для економіки підприємств. Крім того, до ради директорів великих корпорацій були введені представники держави [2, С. 60–61].

Антикризове регулювання економіки у Німеччині спрямоване на збереження приватної власності, розвиток вільної конкуренції і ціноутворення. Також невід'ємною частиною є роль держави, яка, надаючи громадянам основні свободи, бере на себе відповідальність за організацію грошового обігу, боротьбу з економічними кризами, забезпечення соціальної справедливості, створення рівних умов для конкуренції і недопущення монополізації економіки.

Досвід США та Європейських країн під час кризи 2008–2009 років є досить корисним для України сьогодні. Використання напрямів антикризового регулювання інших країн в подальшому дасть державі змогу забезпечити можливість економічного зростання і фінансової стабільності.

Література

1. Храпкіна, В. В. Адаптація світового досвіду антикризового управління в Україні / В. В. Храпкіна, О. П. Чучко // Технологический аудит и резервы производства. 2015. №1/7(21). С. 42–49.
2. Дейнека, О. В. Взаємозв'язок масштабів та ефективності функціонування державного сектора економіки / О. В. Дейнека // Актуальні проблеми економіки. 2009. №9(99). С. 58–64.

Петкова Д.Ф., аспірант

Криза 2020 року: вплив на добробут населення

Поява нового вірусу змусила світову економіку завмерти. Питання збереження здоров'я націй стало найважливішим в умовах сьогодення. Більшість країн світу ввели досить жорсткі обмеження, що призводять до спаду економіки. Ця криза не минула і Україну. Уряд був змушений ввести режим карантину аби врятувати життя населення. Таке рішення є

обґрунтованим і правильним, але завжди існують наслідки подібних дій. Перше що, страждає у таких випадках, це економіка.

Економічний застій є побічною стороною карантину. Його вплив в першу чергу можна буде побачити на величині ВВП. Валовий внутрішній продукт це макроекономічний показник, розрахований у системі національних рахунків, який оцінює остаточні результати поточного виробництва в країні за певний проміжок часу [1].

Міжнародні фінансові інститути, організації, тощо вже дають певні прогнози, щодо величини спаду ВВП в Україні. Так, за даними МВФ (міжнародний валютний фонд) прогнозується зниження величини останнього на 7,7 %. При цьому Інститут економічних досліджень та політичних консультацій визначає цей показник на рівні 5,9 %.

Більш оптимістичний прогноз надають аналітики Bank of America. Вони прогнозують спад ВВП України на 5,6 %. Найбільш привабливими є прогнози Українського уряду та Світового банку (3,9 % та 3,5 % відповідно). Як ми бачимо результати досліджень є досить різними. В першу чергу це пов'язано з тим, що за основу взяті різні фактори та напрями економіки [2].

Як вже зрозуміло, 2020 рік став початком нової світової економічної та соціальної кризи. Враховуючи вище перераховані прогнози, можна зробити висновок про те, що в Україні криза є неминучою. Саме тому основним завданням для уряду країни на сьогоднішній день є розроблення та реалізація заходів антикризового регулювання. Цій проблемі присвячено досить велика кількість наукових праць. Але все ж кожна криза має свої відмінності і потребує додаткового дослідження для визначення шляхів виходу з неї.

При реалізації певних заходів в Україні, необхідно враховувати такий фактор як низький рівень життя. Обмеження, які були введені для зупинки розповсюдження вірусу COVID-19, в першу чергу стали причиною зниження соціальної забезпеченості. Певна частка людей або повністю залишилися без роботи, або переведена на неповний робочий день, що призводить до скорочення доходів фізичних осіб. Якщо бізнес має певний запас стійкості, то у населення він майже відсутній. За даними опитувань, у більшості людей власних збережень вистачить не більше ніж на чотири тижні. Саме тому одним з основних напрямів антикризового регулювання є підвищення соціального добробуту. Такий напрям дасть можливість відновити сукупний попит, і тим самим зменшити падіння ВВП.

Саме регулювання трудових відносин під час карантину могло би забезпечити більш стійку соціальну забезпеченість населення. Примусове відправлення у відпустку за свій рахунок, зменшення заробітної плати, звільнення, тощо, все це є проявом бездіяльності держави у регулюванні ринку праці. Рекомендації уряду – це лише рекомендації. Ситуація потребує певного втручання та підтримки. Тому, враховуючи міжнародний досвід запобігання кризи на ринку праці, необхідне вжиття заходів на урядовому рівні щодо компенсації суб'єктам господарювання, які вимушені припинити роботу на час карантину, чітко визначеної у відсотках частини заробітної плати з метою

недопущення масових звільнень працівників під час карантину та втрати ними основних соціально-трудоових гарантій.

Література

1. Завадський Й. С. Економічний словник / Й. С. Завадський, Т. В. Осовська, О. О. Юшкевич. – К.: Кондор, 2006. 356 с.

2. ВВП України під ударом епідемії: чому настільки різняться прогнози [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3007281-vvp-ukraini-pid-udarom-epidemii-comu-nastilki-riznatsa-prognozi.html>

Самофатова В.А., д.е.н., проф. Уроки нинішніх глобальних викликів для агропродовольчої сфери України

Ще Конфуцій звертав увагу на складність життя в епоху змін. Сучасний світ характеризується високою динамічністю, зростаючою складністю і появою принципово нових явищ, які не вкладаються в звичайні уявлення та концепції.

Нині увесь світ охоплений пандемією коронавірусу. Цілі галузі економіки переживають нелегкий час. Велика кількість науковців та переважна більшість пересічних громадян погоджуються з думкою про те, що після закінчення пандемії переважну більшість країн очікує економічна криза. Стратегічно ж криза є невід'ємною і обов'язковою складовою частиною розвитку будь-якої країни і цивілізації в цілому. Зовнішні чинники примушують систему розкривати свій внутрішній потенціал, ставати кращою та ефективнішою.

Для країн, які за останню чверть століття здійснили перехід до ринкової економіки, у глобальному контексті фундаментальних структурних змін в економіці відкриваються і безпрецедентні можливості, і колосальні ризики. Реалізація можливості в разі успіху вирватися в лідери світового розвитку, як це демонструють Китай, Республіка Корея та деякі інші країни Східної Азії, потребують цілеспрямованої державної політики розвитку та активних інновацій на всіх рівнях суспільства. Ризики ж пов'язані не лише з можливими помилками, але насамперед з відсутністю належної реакції суспільства, влади та бізнес-еліт на нові вимоги часу.

Першим фактором ризику є розповсюдження коронавірусу та збитки, які він завдає світовій економіці. Той факт, що тривалість та небезпека цього спалаху все ще залишаються невідомі на цій стадії, породжує непевність навколо економічних перспектив в Україні та в світі в цілому. Вона пов'язана зі зниженням темпів промислового виробництва та ускладненням транскордонних каналів постачання. Через вірус також будуть наслідки та збитки для сфери послуг відносно стабільними і необхідними залишаються сільське господарство та харчова промисловість. Через нинішню кризу,

пов'язану з коронавірусом та падінням цін на нафту відбулося зниження цін на нашу основну експортну продукцію сільського господарства та рослинну олію.

До того ж Україна перебуває під прицілом земельної реформи, спрямованої на посилення впливовості великих агрохолдингів, які й так непогано розвиваються на противагу дрібним фермерам. Тому дуже важливо у цій ситуації підтримати фермерів та малий бізнес переробників. Це має зробити як держава, так і ми – споживачі, впроваджуючи локаворизм у повсякденне споживання. До того ж, через погіршення економічної ситуації в країні суттєво зменшується ємність внутрішнього ринку.

Польський дослідник Г. Колодко постійно підкреслює глобальний контекст хорошого управління. Він переконує, що проблеми розв'язання певних господарських систем не вдасться розв'язати на традиційно-зрозумілому макроекономічному рівні; що роль сучасного економіста-інтелектуала полягає у визначенні глобальної взаємозалежності економічних ризиків; що ключ до хорошого народного господарства – це великою мірою вміння використовувати шанси, надані глобалізацією, адаптуючи місцеві умови (нерідко історико-культурного характеру) до умов мінливого світу [1, с. 16].

Агропродовольча сфера – це не просто один із секторів економіки держави, в сільській місцевості проживає кожен третій українець, більше половини території зайняте сільськогосподарським виробництвом. Тому, методологію управління сталим розвитком агропродовольчої сфери України слід передусім будувати на засадах системного та синергетичного підходів та концепції сталого та інклюзивного розвитку [2, с. 97]. До того ж, зміни клімату та коливання погодних умов все більше впливають на виробництво сільськогосподарської продукції та ринкову кон'юнктуру. Зокрема, протягом останніх років, аграрії півдня України зазнають значних збитків через дефіцит вологи. Успішне розв'язання низки екологічних проблем можливе шляхом імплементації принципів сталого розвитку. Сталість розвитку агропродовольчої сфери також багато в чому визначається умовами для життя, праці та самореалізації для молоді та дітей, нині ж значну загрозу становить депопуляція сільської місцевості.

Агропродовольча сфера України досить глибоко інтегрована у світову агропродовольчу систему. Багато великих українських підприємств харчової промисловості, які вийшли на світовий ринок, підтвердили високий рівень якості української продукції. Оскільки українська сировина реалізується у країни Європейського союзу, Китаю, Близького Сходу, це свідчить про її конкурентоспроможність. Якщо сьогодні зрозуміємо, що крім масового виробництва сировини, малий і середній бізнес може розвиватися за рахунок глибокої переробки сировини, створення кооперативів і кластерів, органічного виробництва, нішевих культур, крафтового виробництва і культури локаворства і т.ін.

На думку Й. Шумпетера, науково-технологічні інновації є головним фактором розвитку країни, тобто розвиток інноваційної діяльності є головним фактором подолання кризових явищ [3, С. 46]. Якщо розглянути останні рейтинги «Глобального індексу конкурентоспроможності», то країни, які демонструють вражаючі результати на терені скорочення розриву з розвинутими країнами за індикатором ВВП на душу населення, належать до групи інноваційних країн (innovation-driven). Це країни: Сінгапур, Гонконг, Південна Корея, Тайвань, Китай, Норвегія, Ізраїль, Нова Зеландія [4]. Хоча, технологічні інновації є необхідною умовою переходу до сталості розвитку агропродовольчої сфери, але самостійно вони не можуть забезпечити перехід без змін в управлінні, поведінці та економічних стимулах.

Тому для нас сьогодні дуже важливо, щоб наша продовольча і економічна освіта і наука не просто спостерігала, а підтримувала ці процеси і була їх рушієм. Треба підвищувати якість наших випускників, їх знання, вміння, забезпечувати гнучкий розвиток та практичну спрямованість. Роль держави у процесі функціонування і інноваційного розвитку агропродовольчої сфери полягає у фінансовому сприянні наукових досліджень, розповсюдженні інноваційних знань серед виробників та споживачів, розробленні цільових регіональних програм та проектів. Необхідна державна стратегія забезпечення продовольчої безпеки. Взагалі, бізнес і влада повинні підтримувати один одного у важкі часи.

Адже, в першу чергу, найважливішим ресурсом нашої країни є люди з їх інтелектуальним потенціалом, а черноземи і корисні копалини є даністю від природи, яку треба раціонально використовувати..

Література

1. Балтовскі М. Еволюція економічної науки і новий прагматизм Гжегожа В. Колодко. *Економіка України*. 2016. №1(642). С. 4–18.
2. Самофатова В.А. Сталий розвиток агропродовольчої сфери регіону: теорія, методологія, управління. Одеса. Астропринт, 2018. 312 с.
3. Шумпетер Й.А. Теорія економічного розвитку: Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу. Переклад англ. Київ, «Києво-Могилянська академія», 2011. 244 с.
4. The Global Competitiveness Report 2018
URL:http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2018/?doing_wp_cron=1587496874.4000399112701416015625 (дата звернення 26.04.2020)

Татарик Е. П., асистент Вплив пандемії на економіку

Жодна країна світу не зможе уникнути наслідків пандемії коронавірусу. На фондовій біржі падають котування, багато компаній втрачають мільйони і банкрутують. Закрилися кордони, зупинилися потяги, пустують готелі, скасовано тисячі авіарейсів. Підприємства змушені скорочувати виробництво, тому величезна кількість людей у всьому світі вже залишилась без роботи.

Україна не зуміла захистити себе від проникнення коронавірусу, в країні посилено карантин, і він помітно б'є по нашій економіці. Надходження до бюджету падають, а витрати навпаки, швидко зростають, і це підштовхує інфляцію.

Найбільшу долю експорту складає продукція агропромислового комплексу та ІТ- послуги. Падіння цін на нафту не надто негативно впливає на нашу економіку. Стрімка девальвація національної валюти мало ймовірна, але курс гривні буде значно коливатись і знижуватись в найближчі півроку відносно долара та євро.

Якщо уряду не вдасться відновити співпрацю з МВФ, ситуація може значно погіршитись. На жаль, ніхто не знає, як довго буде тривати епідемія, і коли бізнес в країні знову почне працювати і наповнювати бюджет.

Досвід з історії людства [1]

Згадаємо біблійську притчу про фараона, якому приснились сім гладких і сім худих корів: «Раптом з річки вийшли сім вгодованих корів і стали пастися в очереті. Потім вийшли сім худих корів. І худі корови з'їли вгодованих [1].

Пандемію коронавірусу з мінімальними втратами переживуть країни і люди, які мають фінансові резерви, так звану «фінансову подушку безпеки».

Фінансова подушка – заощадження, які створені «на чорний день» заради фінансової безпеки і дозволяють існувати протягом певного періоду, навіть коли відсутні доходи.

Якщо ми досі не задумувались про необхідність робити заощадження, то тепер доведеться економити кошти і сподіватись на допомогу держави. Але краще розраховувати на власні сили і бути проактивними – мобілізувати всі доступні ресурси, обмежити всі неважливі витрати, і шукати додаткові способи отримання доходів.

В критичних ситуаціях виживає той, хто не крихкий, а гнучкий. Необхідно пристосовуватись до нових умов, а не чекати, коли все буде, як раніше. Карантин, як і економічна криза в цілому світі, може затягнутись.

Карантин не може тривати надто довго, але ризики зостануться навіть після його послаблення. Тому ми радимо готуватись до роботи і життя в нових умовах:

- 1) відмовитись від зайвих витрат і економити наявні ресурси;
- 2) придбати або виготовити індивідуальні засоби захисту;
- 3) продумати, як організувати роботу в умовах епідемії;

- 4) перевести в режим онлайн всі робочі процеси, які можливо організувати на віддалену роботу співробітників;
- 5) шукати додаткові способи заробітку, виробництва та доставки продукції [2].

Що варто купувати під час карантину?

Продукти та воду; лікарські препарати; засоби гігієни

Що робити з грошима під час кризи?

Це питання найбільше хвилює людей, які мають заощадження. Під час економічної кризи готівкові гроші можуть порівняно швидко втрачати купівельну спроможність. Це ми помічаємо, коли заходимо до магазинів.

Як зберегти заощадження?

Інвесторам мабуть потрібно по можливості позбавитись ризикових активів і вкласти гроші в більш надійні, хоча і не дуже прибуткові цінні метали та нерухомість. Відкривати строкові банківські депозити під час кризи – не найкраща ідея, але можна тримати частину грошей на депозиті «до вимоги».

Ціни на нерухомість, швидше за все, будуть стабільними або трохи впадуть (у валютному еквіваленті). У випадку затяжної кризи в сторону зниження будуть давити скорочення іпотечних програм і зростання безробіття, падіння купівельної спроможності населення. В сторону росту їх підштовхуватимуть інвестори, які виводитимуть гроші з більш ризикових активів.

Чи купувати валюту?

Коли всі починають скуповувати валюту – ціна на неї не виправдано зростає, а спекулянти ще більше розхитують курс. Не будемо забувати, що економіки Європи та Америки значно постраждали від епідемії коронавірусу, і там теж може початись помітна інфляція.

Ще потрібно пам'ятати про головне правило інвестора – «Не кладіть всі яйця в один кошик». Заощадження завжди краще тримати в декількох валютах і вкладати в різні активи. Частину заощаджень можна залишити на банківському рахунку, частину можна тримати у гривні, доларах та євро.

Що робити з кредитами?

Два державні банки, Приватбанк та Ощадбанк, вже заявили про готовність надати малому бізнесу відстрочку і не штрафувати за прострочення платежів під час карантину.

Якщо виникають проблеми з платежами по кредиту – потрібно звертатись до банку з проханням про його реструктуризацію. Це не означає, що кредит можна взагалі не платити, але строк виплати може бути подовжений. Банки вимагатимуть документи, які підтверджують втрату роботи та доходів через карантин, або хворобу.

Чи можна зараз брати кредит?

Банки ще не припинили кредитування, але ризики неповернення кредиту значно зросли. Через сповільнення економіки, відсоткові ставки за споживчими кредитами можуть поступово зрости на 0,5%–2%. Можливо взяти довгостроковий кредит, якщо є впевненість в стабільності своїх доходів.

Невідомо, як довго нам доведеться жити в умовах обмежень, чи будуть вони послаблені, чи навпаки посиляться. Тому потрібно намагатись уникнути будь-якого ризику з борговими зобов'язаннями. Термін виплати кредиту продовжать не всім, і відсотки все одно доведеться сплатити.

Що робити з депозитами?

Якщо всі вкладники почнуть достроково знімати гроші з депозитів, це негативно впливатиме на стійкість банків. Деякий час банкам доведеться працювати в умовах, коли на період карантину призупинені виплати за кредитами.

Не варто панікувати, і бігти до банку достроково розривати угоди, щоб не втрачати вже нараховані відсотки. Ставки за ощадними вкладами можуть знову зрости на 2–3% до кінця року, якщо епідемія не піде на спад і економіка не запрацює в повну силу.

ВОЗ (всесвітня організація охорони здоров'я) повідомляє, що ліків проти коронавірусу поки що немає, тому не потрібно купувати ніяких «препаратів від коронавірусу» за неймовірними цінами. Краще витратити ці гроші на фрукти, мед та імбир, щоб зміцнити імунітет.

Як пережити карантин з користю для себе

Карантин – єдиний спосіб зупинити, чи хоча б стримати швидке розповсюдження коронавірусу, і виграти час, необхідний для створення вакцини та ефективних ліків.

Найцінніше, чим ми володіємо, це час власного життя, наші знання та вміння. Тому найкраща інвестиція – це інвестиції у власний розвиток. Щоб зробити власне життя кращим, потрібно вкладати кошти, в першу чергу, в самого себе.

Якість нашого життя в значній мірі залежить від здібностей, навичок, освіти, доступу до інформації й розуміння навколишнього світу. Досягти успіху й реалізувати мрії можливо лише докладаючи власних зусиль та інвестуючи в самого себе.

Що нам заважає досягти успіху? Як часто ми дивуємось, на що здатні звичайні люди, яких неймовірних результатів вони досягають. Людина досягає успіху тоді, коли в повній мірі використовує власний потенціал й інвестує в себе. Для цього потрібно лише припинити щоденно виконувати одну й ту ж саму роботу й почати змінювати життя.

Заробляти гроші на повсякденні потреби, забезпечувати сім'ю необхідними речами й піклуватись про власних дітей – це важливо. Але знаходити час та гроші на власний розвиток необхідно, щоб рухатись вперед.

Література

1. Ареф'єва І. Як вижити під час карантину [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://financer.com/ua/yak-vizhity-pis-chas-epidemii/>
2. Кононенко О. Про фінансові зміни в Україні [Електронний ресурс]. Режим доступу <https://moz.gov.ua/>

Фрум О.Л., к.е.н., ст. викладач
Урок кризи COVID-19: зміна підходів
до організації управління персоналом

Пандемія коронавірусу – це гуманітарна криза, яка трагічно позначається на житті людей. Вона також служить каталізатором змін: економічних, соціальних, особистісних, корпоративних. Масштаб і швидкість, з якою відбуваються зміни в результаті цієї кризи, зустрічаються раз в покоління.

Ця криза віщує неминучу перебудову світового економічного порядку. Криза COVID-19 може значно прискорити перехід до цифрових технологій і суттєво змінити бізнес-середовище.

Для багатьох компаній єдиним варіантом є прискорення їх цифрового перетворення. Це означає перехід від активного експерименту до активного нарощування, що супроводжується постійним поліпшенням. Цей рух має відбуватися в двох вимірах: у середині діючої компанії та через розвиток нових підприємств.

У перспективі новими характеристиками бізнес-середовища стануть посилення обмеження кордонів; збільшення переваги місцевих продуктів і послуг над глобальними; необхідність забезпечення стійкості різних сфер організації, відновлення опору глобалізації

У світлі необхідності підвищення стійкості до зовнішніх шоків, за типом пандемії, компанії змушені переглядати свої пріоритети. Стійкість у всіх її проявах стає настільки ж важливим критерієм у стратегічному управлінні, як вартість і ефективність. Це проявиться в посиленні значення оцінки впливу екологічних, соціальних та управлінських факторів [1].

Більшість наслідків кризи для бізнесу будуть глибокими і незворотними. Практика показала, що віддалена робота може забезпечити високий рівень результату з набагато більшою швидкістю. Для реалізації цього методу необхідно змінити підходи до управління й застосування робочої сили.

Криза прискорює темпи та масштаби впровадження інновацій на робочих місцях, тому підприємства змушені збільшувати обсяги виробництва меншими витратами. Одним з напрямів підвищення ефективності бізнесу є впровадження більш простих, менш дорогих і швидких способів роботи.

Основним результатом кризи для управління стає ідея «потрійного результату»: прибуток, люди, планета. До критерію акціонерної вартості в управлінні додаються нові пріоритети: інвестування в співробітників, підтримка спільноти і етичне ставлення до постачальників.

Характер кризи змушує діяти з прискоренням, приймати рішення в умовах невизначеності з обмеженим контролем, реагувати на швидко мінливі ситуації.

Для управління в кризі може бути корисно посилення централізації, але її не слід приймати за модель зростання, тому керівники повинні уникати надмірно централізованих дій.

У період кризи мінливі потреби призводять до швидких змін в мисленні та поведінці співробітників, що виражається в більшій готовності сприймати й реалізовувати нові підходи до роботи. Тому доцільно розвивати і використовувати здібності співробітників [2].

Ефективним методом роботи є вирішення завдань розширеними гнучкими командами. Для його впровадження керівникам необхідно: розробити порядок робіт і усунути зайві завдання; визначити ключових менеджерів, здатних організувати згуртовані команди, надати їм достатній бюджет і чіткі права на прийняття рішень.

З огляду на значимість здібностей персоналу в прискоренні прогресу, потрібно створювати умови розвитку навичок людей, що працюють в командах.

Керівникам підприємств слід зосередитися на створенні своєї бази провідних фахівців, що передбачає визначення кількості співробітників, необхідної для забезпечення стійкості, розробку способів розвитку їх навичок та виявлення співробітників, чиї навички можна поліпшити за допомогою навчання.

Дослідження показують, що люди та організації швидше вчаться в результаті мережевих ефектів. Іншими словами, чим більше людей або організацій додається в загальний простір рішень, тим швидше відбувається навчання і поліпшується продуктивність [3].

Стандартизація бізнес-процесів може сприяти прискоренню роботи за рахунок зменшення плутанини та створення спільних інструментів, які можуть використовувати широкі групи людей.

Зрозуміло, що необхідно враховувати стимули, які сприяють розвитку переваг персоналу.

Криза COVID-19 змушує споживачів і ланцюжки поставок перемикатися на цифрові канали комунікацій, а співробітників освоювати нові способи роботи.

У найближчому майбутньому багато організацій будуть прагнути замінити свої фізичні пропозиції або, принаймні, застосовувати нові способи зробити їх доступними при мінімальному фізичному контакті.

Активні дії і здатність до навчання тісно взаємопов'язані. Здатність вчитися в реальному часі під час кризи насправді є одним з компонентів підвищення стійкості бізнесу до шоків і криз.

Література

1. Kevin Sneader, Shubham Singhal. The future is not what it used to be: Thoughts on the shape of the next normal / McKinsey&Company [Електронний ресурс]. – April 2020. URL: [https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/Featured%](https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/Featured%20Articles/2020/04/20200401-TheFutureIsNotWhatItUsedToBe)

[20Insights/Leadership/The%20future%20is%20not%20what%20it%20used%20to%20be%20Thoughts%20on%20the%20shape%20of%20the%20next%20normal/The-future-is-not-what-it-used-to-be.ashx](https://www.mckinsey.com/~/media/McKinsey/Leadership/The%20future%20is%20not%20what%20it%20used%20to%20be%20Thoughts%20on%20the%20shape%20of%20the%20next%20normal/The-future-is-not-what-it-used-to-be.ashx)

2. Stefan Fahrni, Christian Jansen, Michael John, Tarek Kasah, Bodo Körber, Niko Mohr. Coronavirus: Industrial IoT in challenging times / McKinsey&Company [Электронный ресурс]. – April 2020. URL: <https://www.mckinsey.com/~/media/McKinsey/industries/Advanced%20Electronics/Our%20Insights/Coronavirus%20Industrial%20IoT%20in%20challenging%20times/Coronavirus-industrial-iot-in-challenging-times.ashx>

3. Matt Fitzpatrick, Isha Gill, Ari Libarikian, Kate Smaje Rodney Zimmel. The digital-led recovery from COVID-19: Five questions for CEOs / McKinsey Digital [Электронный ресурс]. – April 2020. URL: <https://www.mckinsey.com/~/media/McKinsey/Business%20Functions/McKinsey%20Digital/Our%20Insights/The%20digital%20led%20recovery%20from%20COVID%2019%20Five%20questions%20for%20CEOs/the-digital-led-recovery-from-covid-19.ashx>

Яблонська Н.В., к.е.н., доц.,
Крупіна С.В., к.е.н., доц.
Виноробна галузь в умовах системного глобального
виклику 2020 року

Виноробні підприємства є значною та перспективною складовою агропромислового потенціалу України. Розвиток виноробства та адаптація до сучасних глобальних викликів супроводжується кризовими явищами та суттєвим негативним впливом на ефективність господарювання.

Ринок вина України на даному етапі знаходиться у важкому стані. Бізнес, який розвивався роками знаходиться під загрозою через нестабільну політичну та економічну ситуацію в країні.

Пандемія коронавірусу стала випробуванням для всіх галузей світової економіки. Не стало винятком і виноробство, яке для деяких регіонів України є основним сегментом агропромислового виробництва. Обсяги виробництва виноробної продукції скорочується стрімкими темпами, багато підприємств на грані закриття, відправляють персонал у відпустку за свій рахунок, оптимізують штат співробітників і знижується їх заробітна плата. Навіть якщо обмеження, пов'язані з карантинном, будуть зняті до літа, криза, швидше за все, залишить без прибутку багатьох виноробів.

Головним сегментом виноробної галузі України, які постраждали від нинішньої кризи, став винний туризм, який широко розвинений на півдні України. Багато українських виноробних підприємств, шато преміального сегмента розроблялися як туристично орієнтовані об'єкти. Там проводяться корпоративні заходи, влаштовуються дегустації, при виноробні працюють ресторани і готелі. Такі підприємства вже значно скоротили частину співробітників, що працюють в цьому сегменті галузі.

Разом з тим виробництво вина в Україні не зупинилося, виноробні продовжують свою роботу, однак такий стан речей може спровокувати перевиробництво продукції, якщо ситуація з пандемією затягнеться.

Хоча в деяких країнах на час пандемії навпаки підвищується споживання алкогольних напоїв. Так, в Америці на тлі поширення коронавірусу попит на спиртне рекордно зріс.

Маркетингова компанія Nielsen провела аналіз, та підрахувала, що лише за один тиждень пандемії, продажі алкоголю у США зросли, особливо це продаж міцного алкоголю – на 75% (тижнем раніше зростання склало 26%), продаж вина – на 66% (28%). Продаж пива зросла на 42% (14%), а онлайн-продаж алкоголю зріс на 243% [1].

Нарощують споживання алкоголю на карантині й італійці. Так, Італія, яка постраждала від захворювання найбільше, в даний час відчуває безпрецедентне зростання попиту на вино. За час карантину продажі вина в Римі зросли на 240%, у Флоренції – на 220%.

В Україні офіційних даних з приводу зростання показників споживання вина поки немає. Для виноробства в Україні характерно: скорочення площ виноградників; дефіцит якісної сировини (винограду та виноматеріалів); падіння рівня якості вина; збільшення обсягів фальсифікату; невідповідність держстандарстів на виробництво вин міжнародним вимогам; заборона на рекламу вин, як алкогольних товарів; низька спроможність до експорту та втрата традиційних ринків збуту вин і коньяків таких як Росія, Казахстан і Білорусія. По суті, Україна сьогодні розвиває виноробство Молдови, Грузії, Іспанії, Франції та інших країн.

Для стабілізації діяльності виноробних підприємств у конкурентному середовищі можна за рахунок таких двох напрямків розвитку: або бути у галузі виробником з найнижчим рівнем собівартості, але не знижуючи якість продукції, або диференціювати свою продукцію в тих напрямках, які цінуються покупцем найбільше, і за які він готовий сплатити найвищу ціну. Отже, виробник має зосередитися на виробництві вин низького цінового сегменту або надати продукції нових якісних та смакових властивостей, використав новітні технології, створив новий бренд для задоволення потреб споживачів високого цінового сегменту.

Проведені дослідження вказують на негативні тенденції, зниження рентабельності підприємств виноробної галузі України, які сьогодні потребують підтримки держави як ніколи.

Література

1. Івасюк П. Пандемія коронавірусу: у США злетіли продажі алкоголю, особливо через Інтернет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1862360-pandemiya-koronavirusa-u-ssha-zletili-prodazhi-alkogolyu-osobливо-cherez-internet>